

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**DEPARTMENT OF ARCHIVAL, LIBRARY AND INFORMATION STUDIES
SCHOOL OF MANAGEMENT, ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES**

Πτυχιακή Εργασία

**Ανοικτή πρόσβαση
σε νομικό ψηφιακό επιστημονικό περιεχόμενο
Ο ρόλος της στην υποστήριξη του δικηγορικού επαγγέλματος
& η συμβολή των νομικών βιβλιοθηκών**

Κωνσταντίνα Βασιλείου AM: 59902183

Επιβλέπων: Αλέξανδρος Κουλούρης

Αθήνα, Ιούνιος 2021

Επιτροπή Εξέτασης

1. Ονοματεπώνυμο

2. Ονοματεπώνυμο

3. Ονοματεπώνυμο

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Βασιλείου Κωνσταντίνα του Γεωργίου, με αριθμό μητρώου 59902183 φοιτήτρια του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η δηλούσα

Ευχαριστίες

Πρωτίστως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αλέξανδρο Κουλούρη, αναπληρωτή καθηγητή στο Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, για την εμπιστοσύνη του, τις πολύτιμες συμβουλές και υποδείξεις και την καθοδήγησή του σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας. Στον ίδιο και στο σύνολο των καθηγητών μου του παραπάνω πανεπιστημιακού Τμήματος οφείλω πολλές ευχαριστίες για το ακαδημαϊκό τους ήθος, το υψηλό επίπεδο της διδασκαλίας, την εξαιρετική οργάνωση και την θερμή υποστήριξη σε όλη διάρκεια των σπουδών μου. Ευχαριστώ ιδιαιτέρως την κ. Βάσω Στρακαντούνα, υπεύθυνη λειτουργίας της Βιβλιοθήκης της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, για τις πολύτιμες συμβουλές και την καθοριστική συμβολή της στην επιλογή και οριοθέτηση του θέματος της εργασίας μου. Ευχαριστίες οφείλω επίσης στο προσωπικό της Βιβλιοθήκης του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και ειδικά τους βιβλιοθηκονόμους και δασκάλους μου κατά τη διάρκεια της εκεί πρακτικής μου άσκησης κ. Σούλα Γιαννακούλη και κ. Θανάση Μινάρδο καθώς και τη συνάδελφο δικηγόρο κ. Κατερίνα Βανδώρου, υπεύθυνη της βιβλιοθήκης, για τη θερμή υποδοχή, την εμπιστοσύνη και τη βοήθεια που μου παρείχαν στην έρευνά μου. Ευχαριστώ τους συναδέλφους δικηγόρους που συνέβαλαν, μέσω της πιλοτικής διανομής, στη διόρθωση και βελτίωση του ερωτηματολογίου και εκείνους που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση για συμμετοχή στην έρευνα. Ιδιαίτερα ευχαριστώ, για τις αποτελεσματικές της επεμβάσεις και συμβουλές με στόχο την αισθητική βελτίωση της εργασίας μου, την καλή φίλη κ. Ελένη Σαλαμάνου. Ευχαριστώ την οικογένειά μου για την τύχη να θεωρώ δεδομένη και αμέριστη την κατανόηση, υπομονή, ενθάρρυνση και υποστήριξή της. Ευχαριστώ όλους όσους με βοήθησαν άμεσα ή έμμεσα, πρακτικά ή ηθικά. Κυρίως όμως ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στον καλό μου φίλο, δάσκαλο και συμφοιτητή κ. Γιάννη Μηλιαρέση για την υπομονετική του συμπαράσταση, την ευγενική του επιμονή, τις πολύτιμες συμβουλές, τις εύστοχες παρατηρήσεις και κυρίως την ανεκτίμητη συντροφιά στη σπουδαστική εμπειρία.

Ιούνιος 2021

Κωνσταντίνα Βασιλείου

Περίληψη στα ελληνικά

Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν να διερευνήσει τη σχέση των ελλήνων δικηγόρων με τις πηγές νομικού περιεχομένου ανοικτής πρόσβασης και τις δυνατότητες συμβολής των νομικών βιβλιοθηκών στην αξιοποίηση των πηγών αυτών για τις ανάγκες του δικηγορικού επαγγέλματος. Στο πλαίσιο του σκοπού αυτού εξετάστηκαν οι ικανότητες των δικηγόρων στη χρήση του διαδικτύου, το επίπεδο της ενημέρωσής τους για τις νομικές πηγές ανοικτής πρόσβασης, η συχνότητα που τις χρησιμοποιούν, οι δυσχέρειες και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν κατά τη χρησιμοποίησή τους και ο βαθμός ικανοποίησής τους από αυτές. Για αποσαφήνιση της εικόνας έγινε σύγκριση με τη σχέση των δικηγόρων με τις συνδρομητικές πηγές. Ολοκληρώνοντας, εξετάστηκε η συχνότητα επίσκεψης και χρήσης των υπηρεσιών των νομικών βιβλιοθηκών, ενώ αναζητήθηκαν τρόποι συμβολής της βιβλιοθήκης στη βελτίωση της νομικής έρευνας.

Για την έρευνα, επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος και ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο με 20 ερωτήσεις κλειστού τύπου που διανεμήθηκε ηλεκτρονικά και απαντήθηκε από 161 δικηγόρους. Διαπιστώθηκε ότι οι δικηγόροι, παρά το γεγονός ότι χρησιμοποιούν σχεδόν πάντα το διαδίκτυο κατά την προετοιμασία των υποθέσεών τους, είναι πληροφοριακά «αυτοδίδακτοι» και αισθάνονται συχνά την ανάγκη βοήθειας κατά την αναζήτηση νομικών πληροφοριών. Αν και η γνώμη τους για τις ανοικτές πηγές νομικού περιεχομένου είναι θετική, λίγες από αυτές γνωρίζουν ή χρησιμοποιούν, επιδεικνύοντας σαφή προτίμηση προς τις συνδρομητικές πηγές. Ως προς το δεύτερο σκέλος, η έρευνα διαπίστωσε ότι οι δικηγόροι δεν επισκέπτονται απαραίτητα μια νομική βιβλιοθήκη για την προετοιμασία των υποθέσεων που χειρίζονται και όταν το κάνουν, συνήθως δεν αναζητούν τη βοήθεια των βιβλιοθηκονόμων. Διαπιστώθηκε εν τούτοις ότι, μέσα από τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες και τον ιστότοπο μιας βιβλιοθήκης, είναι δυνατή και ευπρόσδεκτη η διασύνδεση των χρηστών της με τις ψηφιακές ανοικτές πηγές νομικής πληροφόρησης.

Λέξεις Κλειδιά: Ανοικτή πρόσβαση, Επαγγελματίες δικηγόροι, Νομική πληροφόρηση, Νομικές βιβλιοθήκες, Πληροφοριακή παιδεία, Πνευματική ιδιοκτησία, Creative Commons.

Περίληψη στα αγγλικά

The purpose of this study was to investigate the relationship of Greek lawyers with open sources of legal content and the possibilities of law libraries to contribute in using these sources for the needs of the legal profession. In this context, lawyers' skills of using the Internet, the level of their knowledge, the frequency of use, the difficulties and obstacles they face and the degree of their satisfaction from open access legal sources, were examined. To clarify the picture, a comparison was made with the lawyers' relationship with the commercial sources. Finally, the frequency of visiting and using the services of legal libraries was examined while ways were sought of how a library can contribute to the improvement of legal research.

For the research, the quantitative method was chosen and as research tool, a questionnaire with 20 closed-ended questions which was distributed electronically and answered by 161 Να lawyers. It has been found that lawyers, despite the fact that they almost always use the internet for the preparation of their cases, are informatively "self-taught" and often feel the need for help in seeking legal information. Although their opinion on open sources of legal content is positive, few of them know or use them, showing a clear preference for commercial sources. As for the second part, the investigation found that lawyers do not necessarily visit a law library for the preparation of their cases and when they do, they usually do not seek the help of librarians. It was found, however, that through the electronic services and the website of a library, it is possible and welcomed by the users the connection with open sources of legal information.

Keywords: Open Access, Practicing lawyers, Legal information, Law libraries, Information literacy, Intellectual property, Creative Commons

Πίνακας περιεχομένων

Επιτροπή Εξέτασης.....	ii
ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	iii
Ευχαριστίες.....	iv
Περίληψη στα ελληνικά	v
Περίληψη στα αγγλικά.....	vi
Πίνακας περιεχομένων.....	vii
Πίνακας Γραφημάτων	ix
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή.....	1
1.1 Πλαίσιο, σκοπός και στόχοι της πτυχιακής εργασίας.....	2
1.2 Περιορισμοί & επισημάνσεις.....	2
1.3 Λόγοι επιλογής του συγκεκριμένου θέματος.....	3
1.4 Μεθοδολογία.....	3
1.5 Ορισμοί & διευκρινίσεις.....	4
Κεφάλαιο 2. Πνευματική ιδιοκτησία & Ανοικτή Πρόσβαση.....	6
2.1 Πνευματική ιδιοκτησία.....	6
2.1.1 Άδειες χρήσης.....	8
2.2 Ανοικτή πρόσβαση	9
2.2.1 Από το Ανοικτό λογισμικό μέχρι σήμερα	9
2.2.2 Άδειες ανοιχτού περιεχομένου – Creative Commons	12
2.2.3 Ανοικτή πρόσβαση στην Ελλάδα	13
2.2.4 Απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για Ανοικτή Επιστήμη, έρευνα και καινοτομία.....	15
Κεφάλαιο 3. Ανοικτή πρόσβαση στη νομική πληροφόρηση.....	15
3.1 Παγκόσμιες προσπάθειες και Κινήματα	15
3.2 Το παράδειγμα της Ένωσης Αμερικανών Δικηγόρων	17
3.3 Προσπάθειες στην Ελλάδα	17

3.4 Νομικές βιβλιοθήκες & ανοιχτή πρόσβαση	19
3.5 Προηγούμενες έρευνες	20
3.4 Ερευνητικά ερωτήματα	22
Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία & Υλοποίηση της έρευνας.....	22
4.1 Στόχος της έρευνας	22
4.2 Συγκρότηση δείγματος & συλλογή δεδομένων.....	23
4.3 Κατασκευή ερευνητικού εργαλείου.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Αποτελέσματα – ευρήματα.....	26
5.1 Αναλυτική παρουσίαση αποτελεσμάτων	26
5.1.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά	26
5.1.2 Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Δικηγορικό επάγγελμα και διαδίκτυο.....	28
5.1.3 Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Δικηγόροι & πηγές νομικής πληροφόρησης.....	32
5.1.4 Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Δικηγόροι & νομικές βιβλιοθήκες.....	40
5.2 Κυριότερα ευρήματα.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συζήτηση-Συμπεράσματα-Μελλοντικές επεκτάσεις.....	44
6.1 Ανακεφαλαίωση.....	44
6.2 Συζήτηση - Συμπεράσματα.....	45
6.3 Αξιοποίηση των ευρημάτων.....	47
6.4 Μελλοντικές επεκτάσεις της έρευνας.....	48
Βιβλιογραφικές αναφορές	49
Νόμοι & Οδηγίες ΕΕ	52
Πηγές του διαδικτύου	52
Συντομογραφίες.....	53
Παράρτημα.....	55
Συνοδευτικό κείμενο.....	55
Ερωτηματολόγιο.....	56

Πίνακας Γραφημάτων

Γράφημα 1. Φύλο	26
Γράφημα 2. Ηλικία.....	27
Γράφημα 3. Επαγγελματική εμπειρία.....	27
Γράφημα 4. Συχνότητα χρήσης του διαδικτύου	28
Γράφημα 5. Τρόπος απόκτησης της ικανότητας έρευνας στο διαδίκτυο	28
Γράφημα 6. Είδος αναζητούμενων πληροφοριών.....	29
Γράφημα 7. Αναζήτηση βοήθειας κατά την έρευνα.....	30
Γράφημα 8. Δυσκολίες κατά την έρευνα.....	30
Γράφημα 9. Γνώση τεχνικών αναζήτησης	31
Γράφημα 10. Έντυπες vs ηλεκτρονικές πηγές.....	31
Γράφημα 11. Δικηγόροι και πηγές ανοικτής πρόσβασης.....	32
Γράφημα 12. Ικανοποίηση από πηγές ανοικτής πρόσβασης.....	34
Γράφημα 13. Μειονεκτήματα πηγών ανοικτής πρόσβασης.....	35
Γράφημα 14. Συχνότητα χρήσης συνδρομητικών ηλεκτρονικών πηγών	36
Γράφημα 15. Βαθμός ικανοποίησης από τη χρήση συνδρομητικών πηγών.....	37
Γράφημα 16. Μειονεκτήματα συνδρομητικών πηγών.....	38
Γράφημα 17. Αξιοπιστία ανοικτών και συνδρομητικών πηγών	39
Γράφημα 18. Συχνότητα χρήσης υπηρεσιών νομικής βιβλιοθήκης	40
Γράφημα 19. Συχνότητα αναζήτησης υποστήριξης από το προσωπικό της νομικής βιβλιοθήκης.....	41
Γράφημα 20. Προτάσεις βελτίωσης υπηρεσιών νομικής βιβλιοθήκης.....	42

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

Η επιστημονική και επαγγελματική επάρκεια κάθε δικηγόρου στηρίζεται στην ικανότητά του να αξιοποιεί τις νομικές του γνώσεις οι οποίες βρίσκονται σε άμεση σχέση και εξάρτηση με την πληρότητα και ποιότητα της νομικής του πληροφόρησης. Έτσι, η έρευνα για τον εντοπισμό και συγκέντρωση της αναγκαίας νομικής πληροφορίας καταλαμβάνει μεγάλο μέρος από τη δουλειά του.

Από την άλλη πλευρά, οι σαρωτικές αλλαγές που έφεραν το διαδίκτυο και οι νέες τεχνολογίες, έχουν διαμορφώσει μια νέα πραγματικότητα στον τρόπο που οι δικηγόροι πραγματοποιούν τη νομική τους έρευνα, καθώς μεγάλος όγκος της νομικής πληροφορίας εμφανίζεται πλέον σε ψηφιακή μορφή (Gallacher, 2007). Αν και η ουσία του δικαίου και της νομικής πράξης δεν επηρεάζονται, οι νέες τεχνολογίες δίνουν την δυνατότητα ταχύτερης πρόσβασης και ευκολότερης επεξεργασίας της ψηφιακής πληροφορίας. Θα περίμενε λοιπόν κανείς το έργο των δικηγόρων να είχε γίνει ευκολότερο. Όμως, όπως επισημαίνει ο Ιγγλεζάκης (2012), ο παρεμβατικός χαρακτήρας του σύγχρονου κράτους έχει οδηγήσει σε αυξημένη παραγωγή κανόνων δικαίου με αποτέλεσμα ο εντοπισμός της χρήσιμης πληροφορίας να εξακολουθεί να παρουσιάζει δυσκολίες.

Είναι λοιπόν δεδομένο ότι, ακόμα και στην ψηφιακή εποχή, ο δικηγόρος για να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις του επαγγέλματός του χρειάζεται τη συνδρομή εκείνων των νομικών επιστημονικών έργων που είτε σε συμβατική είτε σε ψηφιακή μορφή, προσφέρουν συστηματική συγκέντρωση, επεξεργασία, ερμηνεία και ταξινόμηση της νομικής παραγωγής, εγχώριας, ευρωπαϊκής, αλλά και παγκόσμιας: βιβλία, άρθρα, εκθέσεις, συλλογές νομοθεσίας και νομολογίας και άλλες δημοσιεύσεις με νομικό περιεχόμενο.

Η πρόσβαση όμως στα έργα αυτά και στην νομική πληροφορία, κοστίζει. Όπως αναφέρει ο Gallacher (2007), το πιο σημαντικό εμπόδιο στην διεξαγωγή της νομικής έρευνας είναι η οικονομική επιβάρυνση που συνεπάγεται για τον δικηγόρο. Σημειώνει δε ότι στο μέλλον θα είναι δυσχερής η πρόσβαση στο Δίκαιο επί ίσοις όροις καθώς η έντυπη νομική έρευνα δεν θα μπορεί να επιβιώσει λόγω της μείωσης της διαθεσιμότητας της έντυπης νομικής πληροφορίας, κάτι που κατά την εκτίμησή του, έχει αρχίσει ήδη να διαφαίνεται (Gallacher, 2007).

Υπό αυτό το πρίσμα, η ύπαρξη πηγών ανοιχτής πρόσβασης σε νομικό ψηφιακό επιστημονικό περιεχόμενο απ' όπου ο δικηγόρος, αλλά και κάθε νομικός, θα μπορεί να αντλεί νομική πληροφόρηση άμεση, διαρκή, πλήρη, έγκυρη, αυθεντική και

εμπεριστατωμένη, είναι προφανές ότι θα επέλυε το σοβαρό πρόβλημα της οικονομικής επιβάρυνσης και θα προσέφερε σημαντική υποστήριξη στο έργο του.

Με βάση τα παραπάνω, τα ερωτήματα που τίθενται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι αν και κατά πόσον υπάρχουν στην Ελλάδα τέτοιες πηγές και αν αυτές μπορούν να καλύψουν και μέχρι ποιο βαθμό τις ανάγκες ενός δικηγόρου.

1.1 Πλαίσιο, σκοπός και στόχοι της πτυχιακής εργασίας

Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τη σχέση του δικηγορικού επαγγέλματος στην Ελλάδα με το νομικό επιστημονικό περιεχόμενο ανοικτής πρόσβασης καθώς και του ρόλου που διαδραματίζουν ή είναι σε θέση να διαδραματίσουν στη σχέση αυτή οι νομικές βιβλιοθήκες. Σε αυτό το πλαίσιο, η εργασία στοχεύει:

Να διαπιστώσει αν και κατά πόσον οι δικηγόροι στην Ελλάδα έχουν τις δεξιότητες που απαιτούνται, ώστε να επιτύχουν τη μέγιστη δυνατή πρόσβαση σε νομική πληροφόρηση μέσω του διαδικτύου. Αν δηλαδή διαθέτουν τον απαιτούμενο πληροφοριακό γραμματισμό και εξοικείωση με το διαδίκτυο, ώστε να μπορούν να εντοπίσουν εύκολα τις διαθέσιμες πηγές ψηφιακού περιεχομένου.

Να εξακριβώσει το επίπεδο ενημέρωσης των δικηγόρων για τις υπάρχουσες ανοιχτά προσβάσιμες πηγές νομικής πληροφόρησης στην Ελλάδα, την συχνότητα με την οποία τις χρησιμοποιούν καθώς και τον βαθμό ικανοποίησής τους από αυτές με γνώμονα την κάλυψη των αναγκών τους σε νομική πληροφορία.

Να καταγράψει τις δυσχέρειες και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στον εντοπισμό και προσέγγιση του ανοιχτού ψηφιακού επιστημονικού περιεχομένου και να επιχειρήσει να προτείνει λύσεις.

Να εκτιμήσει το ρόλο που οι νομικές βιβλιοθήκες και οι βιβλιοθηκονόμοι μπορούν να διαδραματίσουν όσον αφορά την προσέγγιση και αξιοποίηση της ανοιχτά προσβάσιμης νομικής επιστημονικής πληροφορίας από τους δικηγόρους και κατ' επέκταση τη διάχυση και ανάπτυξή της.

1.2 Περιορισμοί & επισημάνσεις

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, αντικείμενο του ενδιαφέροντος της παρούσας εργασίας είναι ο επαγγελματίας δικηγόρος, ο γνωστός και ως «μαχόμενος», ο οποίος αναζητά σε καθημερινή βάση εκείνες τις πληροφορίες που θα του προσφέρουν τη

δυνατότητα να εκπροσωπήσει τα συμφέροντα της πελατείας του με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (άρθρο 1 παρ. 2 του Κώδικα Δικηγόρων).

Σε κάθε περίπτωση όμως, η ανοιχτή πρόσβαση στη νομική πληροφόρηση αφορά άμεσα το σύνολο των νομικών και εν δυνάμει νομικών επιστημόνων όπως είναι οι φοιτητές των νομικών σχολών, ο νομικός ακαδημαϊκός χώρος, δικαστές, συμβολαιογράφοι, δικαστικοί επιμελητές κ.ά. Ως εκ τούτου, γίνεται αναφορά στη σχετική βιβλιογραφία και στα αποτελέσματα ερευνών που έγιναν στους χώρους αυτούς και συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με το δικηγορικό επάγγελμα και τους στόχους της παρούσας εργασίας. Πρέπει ακόμα να επισημανθεί ότι η νομική πληροφορία περιλαμβάνει και τη «δημόσια» νομική πληροφορία, αυτή δηλαδή που παράγεται από δημόσιους φορείς και οργανισμούς. Η πρόσβαση σε αυτή αποτελεί νόμιμο δικαίωμα κάθε πολίτη μιας δημοκρατικής και ευνομούμενης πολιτείας και τυγχάνει προστασίας από το εσωτερικό δίκαιο, τους καταστατικούς νόμους της πολιτείας, αλλά και από διεθνείς συμβάσεις ([Declaration on Free Access to Law](#), και [Hague Conference “Guiding Principles”](#)).

1.3 Λόγοι επιλογής του συγκεκριμένου θέματος

Σε παγκόσμιο επίπεδο ο νομικός κόσμος δραστηριοποιείται έντονα προς την κατεύθυνση της ανοικτής πρόσβασης μέσα από το Κίνημα της Ελεύθερης Πρόσβασης στο Νόμο ([Free Access to Law Movement – FALM](#)), για το οποίο θα γίνει λόγος σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας. Παρουσιάζει λοιπόν μεγάλο ενδιαφέρον να καταγραφεί τι ισχύει στην Ελλάδα και ποια η θέση των ελλήνων δικηγόρων για τη δυνατότητα και τη χρησιμότητα της ελεύθερης πρόσβασης στην νομική ψηφιακή πληροφορία.

Η επιλογή του υπό έρευνα θέματος οφείλεται όμως σε μεγάλο βαθμό και στο προσωπικό ενδιαφέρον της γράφουσας λόγω προηγούμενης εμπειρίας στο χώρο της «μαχόμενης» δικηγορίας.

1.4 Μεθοδολογία

Στο πλαίσιο του σκοπού και των στόχων της εργασίας αυτής πραγματοποιήθηκε ποσοτική δειγματοληπτική έρευνα σε τυχαίο δείγμα εν ενεργεία δικηγόρων με στόχο να καταγραφούν οι ανάγκες, οι εμπειρίες και οι αντιλήψεις τους πάνω στα υπό εξέταση ερωτήματα. Επιλέχθηκε η τυχαία δειγματοληψία που κρίθηκε ως η πιο κατάλληλη για την επαγωγική εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων μέσω του νόμου των πιθανοτήτων. Ως

εργαλείο της έρευνας προτιμήθηκε το δομημένο ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου για διευκόλυνση του ερωτώμενου, μεγαλύτερη ανταπόκριση, αποφυγή παραλείψεων και καλύτερη επεξεργασία και κωδικοποίηση των απαντήσεων (Babbie, 2011). Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε πάνω στην ηλεκτρονική πλατφόρμα Google Forms και απεστάλη στους ερωτώμενους μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail) και του μέσου κοινωνικής δικτύωσης Facebook.

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της ποσοτικής έρευνας και η παρουσίασή τους με τους σχετικούς πίνακες και διαγράμματα έγινε με το εργαλείο της ίδιας πλατφόρμας Google Forms. Αναλυτικότερη αναφορά στη μεθοδολογία γίνεται στο ερευνητικό μέρος της εργασίας.

1.5 Ορισμοί & διευκρινίσεις

Άδεια περιεχομένου: το έγγραφο που περιλαμβάνει τους όρους, τις ελευθερίες ή τους περιορισμούς που θέτει ο δημιουργός στη χρήση του έργου του (Στρακαντούνα, n.d.).

Ανοικτή πρόσβαση (open access): «η ελεύθερη, άμεση, διαρκής και απαλλαγμένη από τέλη και τους περισσότερους περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων διαδικτυακή πρόσβαση σε ψηφιακό ακαδημαϊκό και επιστημονικό περιεχόμενο» (ανάκτηση από <http://www.openaccess.gr/el/oa-about>, 27-10-2020).

Ανοικτό ή ελεύθερο λογισμικό (free software): εκείνο που «μπορεί να χρησιμοποιηθεί, αντιγραφεί, μελετηθεί, τροποποιηθεί και αναδιανεμηθεί χωρίς περιορισμό» (ανάκτηση από [Wikipedia](https://en.wikipedia.org/wiki/Free_software), 4-12-2020).

Αυτοαρχειοθέτηση (self archiving): η διαδικασία που ακολουθεί ο ίδιος ο δημιουργός για την εγγραφή και κατάθεση το έργου του σε ψηφιακή μορφή στο σύστημα ενός ηλεκτρονικού αποθετηρίου, η οποία περιλαμβάνει και την επιλογή από αυτόν του είδους και της έκτασης της πρόσβασης που παραχωρεί στο έργο του (Κυριάκη-Μάνεση & Κουλούρης, 2010).

περιεχόμενο (Ali, Tuyo & Mohammed, 2018).

Δημόσια νομική πληροφορία (public legal information): εκείνη που παράγεται από δημόσιους φορείς που έχουν καθήκον να παράγουν νόμους και να τους δημοσιοποιούν) (Greenleaf, Mowbray & Chung, 2012).

Διανοητική ιδιοκτησία: συνιστά απόδοση στα ελληνικά του όρου «propriete intellectuelle» ή «intellectual property» και είναι όρος ευρύτερος, καθώς «περιλαμβάνει τόσο την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα, όσο και τη βιομηχανική ιδιοκτησία,

όπως εφευρέσεις και σήματα» (άρθρο 8 παρ. 18 ν. 2557/1997, ανάκτηση από ΝΟΜΟΣ, 7-12-2020). «Νοείται ορθότερα ως απόλυτη εξουσία πάνω σε άυλα αγαθά, νοερώς αντιληπτά, ήτοι πάνω σε προϊόντα της διάνοιας» (Χριστοδούλου, 2018).

Ελεύθερη πρόσβαση: α) Στην ξένη βιβλιογραφία η ελεύθερη πρόσβαση (libre OA) αναφέρεται ως υποκατηγορία της ανοικτής πρόσβασης και διακρίνεται από την δωρεάν (gratis OA) (Greenleaf, Mowbray & Chung, 2012). Η libre είναι απαλλαγμένη από εμπόδια χρέωσης και κάποιους περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων. Η gratis είναι δωρεάν, αλλά όχι απαλλαγμένη από περιορισμούς αδειοδοτήσεων πνευματικών δικαιωμάτων (copyright) (Suber, 2015).

β) Ο όρος επίσης χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει είδος και διαβάθμιση πρόσβασης στα ψηφιακά τεκμήρια ενός αποθετηρίου και περιγράφει το είδος της πρόσβασης που είναι ελεύθερη, πλήρης και χωρίς κανένα περιορισμό για όλους τους χρήστες του διαδικτύου (Κουλούρης, 2015α) .

γ) Συνήθως όμως χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο ανοικτή πρόσβαση χωρίς να γίνεται κάποια διάκριση καθώς δηλώνει το βασικό της χαρακτηριστικό. Για το λόγο αυτό στην παρούσα εργασία οι όροι ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση θεωρούνται ταυτόσημοι και χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

Λογισμικό ανοικτού κώδικα (open source): είναι «ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης και χρήσης λογισμικού που βασίζεται στην ελεύθερη διάθεση του πηγαίου κώδικα» (Ομάδα Εργασίας για το Ανοικτό Λογισμικό και τα Ανοικτά Πρότυπα, n.d.). Ο χρήστης μπορεί αφ' ενός να το χρησιμοποιήσει, αντιγράψει, διανείμει αφ' ετέρου να επέμβει και να το τροποποιήσει ανάλογα με τις ανάγκες του.

Νομική πληροφορία: κάθε πληροφορία, σε έντυπη ή ψηφιακή μορφή, η οποία έχει νομικό περιεχόμενο (Ali, Tuqo & Mohammed, 2018).

Νομική πληροφορική: κλάδος της πληροφορικής που ασχολείται με την ορθολογικότερη και αποτελεσματικότερη οργάνωση και λειτουργία του νομικού συστήματος και της νομικής επιστήμης (Ιγγλεζάκης, 2012).

Πνευματική ιδιοκτησία: αναφέρεται αφενός στο δικαίωμα που απονέμει η έννομη τάξη στον δημιουργό ενός πνευματικού έργου επί του έργου αυτού και αφ' ετέρου στο θεσμό, ήτοι το σύνολο των κανόνων δικαίου που διέπουν το εν λόγω δικαίωμα (Χριστοδούλου, 2018) .

Κεφάλαιο 2. Πνευματική ιδιοκτησία & Ανοικτή Πρόσβαση

2.1 Πνευματική ιδιοκτησία

Οι οικονομικές και ηθικές εξουσίες που συνοδεύουν το απόλυτο, απεριόριστο και αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού πάνω στο έργο του, συνιστούν το βασικότερο εμπόδιο στην ελεύθερη πρόσβαση σε προϊόντα διάνοιας.

Ο θεσμός της πνευματικής ιδιοκτησίας κλήθηκε ευθύς εξ' αρχής να βρει τη χρυσή τομή ανάμεσα στο ηθικό και περιουσιακό δικαίωμα του δημιουργού πάνω στο πνευματικό του έργο και στο δικαίωμα του κοινωνικού συνόλου, που συνιστά ταυτόχρονα και δημόσιο συμφέρον, να έχει πρόσβαση και να απολαμβάνει έργα της επιστήμης και της τέχνης για την προαγωγή της ηθικής και πνευματικής του καλλιέργειας. Στο χαοτικό περιβάλλον του διαδικτύου, η εξεύρεση αυτής της ισορροπίας συνιστά ακόμα μεγαλύτερη πρόκληση καθώς «τα έργα που διατίθενται σε ψηφιακή μορφή προστατεύονται τόσο με μια σειρά τεχνολογικών μεθόδων που επιτρέπουν τον έλεγχο της χρήσης τους, όσο και με μηχανισμό ειδικών αδειοδοτήσεων που στηρίζονται σε νομικό πλαίσιο» (Κουλούρης, 2015α). Όπως επισημαίνει ο Τσώλης (2016), τα θέματα που προκύπτουν σχετικά με την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων πηγάζουν από την ίδια τεχνολογία που διευκολύνει την πρόσβαση στην πληροφορία.

Ο βασικός ελληνικός νόμος για την πνευματική ιδιοκτησία είναι ο ν. 2121/1993 ο οποίος υπέστη πολλές τροποποιήσεις. Το ελληνικό κράτος με πληθώρα νόμων εναρμόνισε τη νομοθεσία του με τις σχετικές κοινοτικές οδηγίες όσον αφορά τα προγράμματα Η/Υ, βάσεις δεδομένων, τα δικαιώματα του δημιουργού, τα συγγενικά δικαιώματα, τα ορφανά έργα, κ.ά. Επίσης κύρωσε διεθνείς συμβάσεις και συνθήκες με κυριότερες τη Σύμβαση της Βέρνης 1886/Παρισίων 1971, της Γενεύης (1952), της Ρώμης (1961) καθώς και τις Συνθήκες του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας – ΠΟΔΙ (World International Property Organization – WIPO) γνωστές και σαν 1^η και 2^η συνθήκες Internet. Όπως επισημαίνει ο Χριστοδούλου (2018), «η Ελλάδα, χώρα πολιτιστική και πτωχή σε υλικά αγαθά, υπερτείνει – και πολύ ορθώς – τα όρια της ελάχιστης προστασίας που παρέχεται από το ενωσιακό δίκαιο, τη Σύμβαση της Βέρνης και τις λοιπές διεθνείς συνθήκες.»

Αυτό έχει ως συνέπεια, η ελληνική νομοθεσία να είναι από τις πιο ευνοϊκές στην ευρωπαϊκή ένωση για τον δημιουργό καθώς προσφέρει υψηλό επίπεδο προστασίας τόσο στο ηθικό

όσο και στο περιουσιακό δικαίωμα που έχει πάνω στο δημιούργημά του ως άυλο αγαθό. Το δικαίωμά του αυτό έχει αποκλειστικό και απεριόριστο χαρακτήρα. Ο νόμος παραχωρεί λίγους μόνο περιορισμούς και εξαιρέσεις προς όφελος του κοινωνικού συνόλου και αυτές αφορούν μόνο την έκταση και το περιεχόμενο του περιουσιακού δικαιώματος, όπως είναι η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση, η αναπαραγωγή αποσπασμάτων και η αναπαραγωγή από ΜΜΕ για λόγους ενημέρωσης του κοινού (Στρακαντούνα, n.d.). Οι Κυριάκη-Μάνεση & Κουλούρης (2010) διακρίνουν μεταξύ «περιορισμού», που αφορά χρήση του έργου χωρίς άδεια, αλλά με ανάλογη αμοιβή και «εξαίρεσης» που αναφέρεται στην ελεύθερη χρήση χωρίς καταβολή αμοιβής.

Υποχρεωτικές εξαιρέσεις προκειμένου να διευκολυνθεί και ενθαρρυνθεί η ευρύτερη πρόσβαση σε ψηφιακό περιεχόμενο για λόγους κυρίως προώθησης και διάχυσης της γνώσης εισάγει η πλέον πρόσφατη [Οδηγία 2019/790](#) για τα «δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά» που αναμένεται να ενσωματωθεί στο δίκαιο των κρατών-μελών έως 7 Ιουνίου 2021. Οι εξαιρέσεις αφορούν α) την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας β) ψηφιακές χρήσεις έργων για λόγους διδασκαλίας και γ) την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μεταξύ άλλων, εισάγει ένα νέο σύστημα που διευκολύνει τα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως οι βιβλιοθήκες, «να ψηφιοποιούν και να διαδίδουν, μεταξύ άλλων και επιγραμμικά (on line) και μεταξύ των κρατών της ΕΕ, έργα μη διαθέσιμα στο εμπόριο που έχουν μόνιμα στις συλλογές τους». Μένει να διαπιστωθεί αν η οδηγία θα επιφέρει τροποποιήσεις στην ελληνική νομοθεσία, η οποία μέχρι σήμερα δεν επιτρέπει στις βιβλιοθήκες να βγάζουν φωτοτυπικά αντίγραφα των έργων χωρίς την άδεια του δημιουργού (άρθρο 18 του ν. 2121/1993), ούτε έχει αξιοποιήσει προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος προηγούμενες οδηγίες της ΕΕ που έδιναν τη δυνατότητα για θέσπιση εξαιρέσεων στην αυστηρή απαγόρευση της αναπαραγωγής (Κυριάκη-Μάνεση & Κουλούρης, 2010).

Όσον αφορά τη χρονική διάρκεια του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας επί λογοτεχνικών ή καλλιτεχνικών έργων, η ελληνική νομοθεσία, σε εναρμόνιση με τη οδηγία [2006/116/ΕΚ](#) παρέχει προστασία σε όλη τη διάρκεια ζωής του δημιουργού και επιπλέον 70 χρόνια είτε από τον θάνατό του ή τον θάνατο του τελευταίου επιζώντος συνδημιουργού είτε σε περίπτωση έργου ανώνυμου ή ψευδώνυμου από την ημερομηνία που το έργο «κατέστη νομίμως προσιτό στο κοινό». Για τα περισσότερα συγγενικά δικαιώματα, η αντίστοιχη διάρκεια προστασίας ορίζεται στα 50 έτη «με βάση την ημερομηνία ερμηνείας ή εκτέλεσης, τη δημοσίευση ή την παρουσίαση της υλικής ενσωμάτωσής της». Μετά την

πάροδο της προθεσμίας, το έργο καθίσταται ελεύθερα προσβάσιμο ως δημόσιο κτήμα. Τυχόν περιορισμοί στη χρήση του δεν θα προέρχονται πλέον από τις διατάξεις για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλά από την εφαρμογή άλλων περιοριστικών διατάξεων όπως π.χ. των διατάξεων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Καλλινίκου & Στρακαντούνα, 2006).

Η νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία και οι διεθνείς συνθήκες, είναι αυτονόητο ότι έχουν εφαρμογή και στα έργα που, είτε σε έντυπη είτε σε ψηφιακή μορφή, συγκεντρώνουν, ταξινομούν, ερμηνεύουν και με οποιοδήποτε τρόπο επεξεργάζονται νομικό περιεχόμενο. Σε αντίθεση όμως με τα έργα αυτά τα οποία, ως διανοητικά πονήματα του δημιουργού τους, συνδέονται άρρηκτα και αποτελούν πρωτότυπη έκφραση της προσωπικότητας και της διάνοιάς του, το περιεχόμενο των πρωτογενών πηγών του δικαίου που προέρχονται από θεσμικά όργανα επιφορτισμένα με την νομοθετική, δικαστική και διοικητική παραγωγή σε οποιαδήποτε μορφή της, δεν εμπίπτουν στην προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Πρόκειται για κείμενα που ανήκουν στη σφαίρα του δημόσιου τομέα και περιέχουν «δημόσια» νομική πληροφορία (“public legal information”) η ελεύθερη πρόσβαση στην οποία, όπως προαναφέρθηκε, προστατεύεται από διεθνείς συνθήκες (Διάσκεψη της Χάγης, 2008).

2.1.1 Άδειες χρήσης

Πέραν των διατάξεων για την πνευματική ιδιοκτησία, ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει και θέτει όρους στην πρόσβαση στο ψηφιακό επιστημονικό περιεχόμενο είναι οι άδειες χρήσης.

Η πρόσβαση στο συμβατικό - έντυπο επιστημονικό περιεχόμενο είναι απλή διαδικασία. Εξασφαλίζεται με την φυσική, υλική κτήση του έργου, αγορά ή δανεισμό από τον ενδιαφερόμενο είτε αυτός είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή οργανισμός είτε πρόκειται για βιβλιοθήκη ή άλλο οργανισμό πληροφόρησης, οπότε μιλάμε για πρόσκτηση. Η πρόσβαση όμως στο ψηφιακό περιεχόμενο, εκτός από τις φορές που αυτό αγοράζεται μαζί με το υλικό αποτύπωσής του (π.χ. cd-rom), γίνεται μέσω των αδειών χρήσης. Ο ενδιαφερόμενος αγοράζει το δικαίωμα να έχει πρόσβαση στην πληροφορία είτε απευθείας από τον εκδότη είτε από άλλον που λειτουργεί διαμεσολαβητικά και το δικαίωμά του αυτό καθορίζεται ποιοτικά και ποσοτικά από τους όρους αυτών των αδειών.

Το ζητούμενο για τον επιστήμονα, επαγγελματία, τελικό χρήστη της πληροφορίας, είναι ασφαλώς η εξασφάλιση της διαρκούς και απρόσκοπτης πρόσβασης στην ψηφιακή πληροφορία. Όμως, το μοντέλο των αδειών χρήσης εμφανίζει πολλά ζητήματα κυρίως όσον

αφορά τη διατήρηση της πληροφορίας και την πρόσβαση σε αναδρομικό περιεχόμενο, λόγω της εμπλοκής δικαιωμάτων ιδιοκτησίας περισσότερων μερών. Όπως επισημαίνουν και οι Κυριάκη-Μάνεση & Κουλούρης (2010), «Ο οργανισμός που παρέχει το προϊόν ή την υπηρεσία της πληροφορίας μπορεί να μην έχει όλα τα δικαιώματα στο προϊόν ή την υπηρεσία».

Ένα άλλο μέρος της δυσκολίας βρίσκεται στην ίδια τη φύση της ψηφιακής πληροφορίας που μπορεί μεν να είναι εύκολα και ταχύτατα προσβάσιμη, αλλά ταυτόχρονα και «ευαίσθητη» σε αντιγραφή, επέμβαση-παραποίηση ή απόσυρση, γεγονός που την κάνει δύσκολα διατηρήσιμη. Αυτή της η ιδιότητα εκδηλώνεται με ιδιαίτερη έμφαση στην επιγραμμική (on line) πληροφορία καθώς όπως επισημαίνει και ο Brewster Kahle (αναφέρεται στο Κυριάκη-Μάνεση & Κουλούρης, 2010), «ο μέσος όρος ζωής μιας ιστοσελίδας είναι 100 ημέρες». Επιπλέον δε, η ταχύτητα με την οποία «τρέχουν» οι τεχνολογικές εξελίξεις, είναι γνωστό ότι, έχει πολλές φορές στο παρελθόν καταστήσει απροσπέλαστη πληροφορία λόγω αδυναμίας συντήρησης και χρήσης της τεχνολογίας με την οποία η πληροφορία αυτή καθίστατο «αναγνώσιμη».

Η προσεκτική συνεπώς και εξαντλητική περιγραφή, διευκρίνιση και κατοχύρωση των διαφόρων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και η σοφή πρόβλεψη πιθανών αλλαγών των συνθηκών στις χορηγούμενες άδειες χρήσης, πολλές φορές δεν είναι εφικτό να προσφέρει πλήρη κάλυψη σ' αυτόν που προσδοκά απρόσκοπτη πρόσβαση και χρήση της πληροφορίας. Το ζήτημα αποκτά μεγαλύτερη διάσταση όταν η πληροφορία αυτή συνιστά εργαλείο απαραίτητο για την επιστημονική και επαγγελματική επάρκεια του χρήστη.

Οι παραπάνω δυσκολίες και περιορισμοί με τις οποίες ήρθε πολύ γρήγορα αντιμέτωπη η επιστημονική και ακαδημαϊκή ερευνητική κοινότητα, οδήγησαν στην εμφάνιση και ανάπτυξη του κινήματος της ανοιχτής πρόσβασης σε επιστημονικό ψηφιακό περιεχόμενο.

2.2 Ανοιχτή πρόσβαση

2.2.1 Από το Ανοικτό λογισμικό μέχρι σήμερα

Στη δήλωση της Βουδαπέστης (Budapest Open Access Initiative) το 2002 η Ανοικτή Πρόσβαση περιγράφεται λεπτομερώς ως η δωρεάν διαθεσιμότητα του διαδικτύου που δίνει στους χρήστες τη δυνατότητα να διαβάζουν, αποθηκεύουν στον υπολογιστή τους (download), αντιγράφουν, διανέμουν, τυπώνουν, αναζητούν ή δημιουργούν υπερσυνδέσμους προς το πλήρες κείμενο των άρθρων, να τα διατρέχουν για ευρετηρίαση,

να τα μεταφέρουν ως δεδομένα σε λογισμικό ή να τα χρησιμοποιούν για οποιοδήποτε άλλο νόμιμο σκοπό, χωρίς νομικά ή τεχνικά εμπόδια εκτός από εκείνα που σχετίζονται με την πρόσβαση στο διαδίκτυο (ανάκτηση από <https://cyber.harvard.edu/publications/durhamstatement/faq>, 22-12-2020).

Όπως επισημαίνει η Κυριάκη-Μάνεση (2015α), το κίνημα της ανοιχτής πρόσβασης «στηρίζεται στη βασική αρχή ότι η γνώση αποτελεί κοινωνικό πολιτισμικό αγαθό και επομένως πρέπει να παρέχεται χωρίς περιορισμούς». Ως εκ τούτου, ήταν οι ανάγκες του ακαδημαϊκού κυρίως χώρου για ελεύθερη και δωρεάν πρόσβαση σε επιστημονικό ερευνητικό υλικό και οι τεχνολογικές δυνατότητες που προσέφερε η εμφάνιση και ανάπτυξη του Παγκόσμιου Ιστού (Web) που έβαλαν τις βάσεις για την διαμόρφωση του περιβάλλοντος της ανοιχτής πρόσβασης στην ψηφιακή πληροφορία.

Η ανοιχτή πρόσβαση όμως δεν θα ήταν δυνατόν να υπάρξει χωρίς την προηγούμενη εμφάνιση του Ανοικτού Λογισμικού (“Free Software”) ή Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα (“Open Source Software”). Πρόκειται για ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης και χρήσης λογισμικού που βασίζεται στην ελεύθερη διάθεση του πηγαίου κώδικα, ώστε ο κάθε χρήστης να έχει τη δυνατότητα να το χρησιμοποιεί, αντιγράφει, διανέμει και να το προσαρμόζει στις ανάγκες του (Ομάδα Εργασίας για το Ανοικτό Λογισμικό και τα Ανοικτά Πρότυπα, n.d.). Αν και οι δύο όροι χρησιμοποιούνται συνήθως χωρίς διάκριση (ΕΛ/ΛΑΚ), εντούτοις δεν ταυτίζονται πάντα καθώς το «Ελεύθερο ή Ανοικτό Λογισμικό» αντιπροσωπεύει ένα ολόκληρο κίνημα που πρεσβεύει ελεύθερη και δίκαιη χρήση λογισμικού για όλους, ενώ το «Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα» προσφέρει μεν ένα πρακτικό πλεονέκτημα, δεν διακηρύσσει όμως αρχές και δεν είναι απαραίτητα δωρεάν ή ελεύθερο (Stallman, 2020). Το κίνημα του «Ανοικτού ή Ελεύθερου Λογισμικού δραστηριοποιείται από το 1983 με επικεφαλής τον Richard Stallman και το Ίδρυμα Ελεύθερου Λογισμικού (“Free Software Foundation”).

Οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι πρωτοβουλίες που τις αξιοποίησαν, οδήγησαν, σε διεθνές επίπεδο, στη δημιουργία μεγάλων ψηφιακών πηγών ελεύθερης πρόσβασης. Συγκεκριμένα: α) εμφανίζονται ηλεκτρονικά αποθετήρια ελεύθερης πρόσβασης για επιστημονικές μελέτες πριν τη δημοσίευσή τους (pre-prints και e-prints) όπως τα [ArXiv](#) και [CERN](#) β) «ανοίγουν» μεγάλες βιβλιογραφικές βάσεις δεδομένων όπως PubMed, Agricola και ERIC και γ) διαρκώς ψηφιοποιείται όλο και μεγαλύτερος όγκος υλικού είτε ελεύθερου από πνευματικά δικαιώματα είτε με ιδιοκτήτες των πνευματικών αυτών δικαιωμάτων δημόσιους ή μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς (Γεωργίου & Παπαδάτου, 2007).

Καθοριστικός σταθμός στην εξέλιξη του κινήματος της ανοιχτής πρόσβασης υπήρξε η δημιουργία και ανάπτυξη του πρωτοκόλλου επικοινωνίας και συλλογής μεταδεδομένων OAI-PMH που έδωσε την ευχέρεια της διαδραστικότητας και ανταλλαγής δεδομένων μεταξύ των πηγών ανοιχτής πρόσβασης. Βάσει αυτού του πρωτοκόλλου τέθηκαν σε λειτουργία διαρκώς εξελισσόμενοι μηχανισμοί συγκομιδής μεταδεδομένων (harvesting). Όπως επισημαίνει η Κυριάκη-Μάνεση (2015β) «τα μεταδεδομένα αποτελούν βασικό συστατικό της ανοιχτής πρόσβασης καθώς επιτρέπουν την ταυτοποίηση και την αναζήτηση στο ανοιχτό ψηφιακό περιεχόμενο». Για το λόγο αυτό παράγονται αποκλειστικά με τη χρήση ανοιχτών προτύπων, όπως το πολύ δημοφιλές Dublin Core, ώστε μέσω της τυποποίησης να εξασφαλίζεται η δυνατότητα μεταφοράς και ανταλλαγής τους με απώτερο στόχο την ελεύθερη πρόσβαση στον πληροφοριακό πόρο, τον οποίο τα ανασυρόμενα μεταδεδομένα περιγράφουν.

Κατά τη σύντομη, αλλά εξαιρετικά δυναμική μέχρι σήμερα διαδρομή του κινήματος, αναπτύχθηκαν διεθνείς πρωτοβουλίες για την διευκρίνιση της έννοιας της Ανοιχτής Πρόσβασης, τον προσδιορισμό των προδιαγραφών, αλλά και την επίλυση θεμάτων όπως τα πνευματικά δικαιώματα. Ο Peter Suber (2015), ξεχωρίζει ως πιο σημαντικές εκείνες της [Βουδαπέστης](#) (Φεβρουάριος 2002), της [Βηθεσδά](#) (Απρίλιος 2003 και του [Βερολίνου](#) (Οκτώβριος 2003). Δημιουργήθηκαν ακόμα διεθνείς κατάλογοι - ευρετήρια περιοδικών ανοιχτής πρόσβασης όπως το Directory of Open Access Journals ([DOAJ](#)) που σήμερα αριθμεί πάνω από 15.000 περιοδικά σε 80 γλώσσες από 123 χώρες και κατάλογοι αποθετηρίων ανοιχτής πρόσβασης όπως το Directory of Open Access Repositories ([OpenDOAR](#)) και το Registry of Open Access Repositories ([ROAR](#)). Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει και στον μη κερδοσκοπικό συνεταιριστικό οργανισμό [OCLC](#), που ξεκίνησε το 1967 ως δίκτυο συνεργαζόμενων βιβλιοθηκών στο Οχάιο των ΗΠΑ και δημιούργησε τον πρώτο και μεγαλύτερο παγκοσμίως δημόσιο κατάλογο ανοιχτής πρόσβασης τον [WorlCat](#).

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να γίνει κατανοητό ότι η τεχνολογία παρέχει όλα τα μέσα για να διασφαλιστούν τα πνευματικά δικαιώματα των συγγραφέων που επιλέγουν την ανοιχτή πρόσβαση ως εναλλακτικό μοντέλο δημοσίευσης. Επιπλέον δε, τα άρθρα που δημοσιεύονται σε ανοιχτή πρόσβαση απολαμβάνουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στις ετεροαναφορές γεγονός που προσδίδει μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα στον δημιουργό τους (Donovan, Watson & Osborne, 2015). Αυτό εξηγεί μέχρι κάποιο βαθμό και την επιτυχή ανάπτυξη και εξάπλωση του κινήματος.

Πέραν τούτου όμως, όπως επισημαίνουν οι Donovan, Watson & Osborne (2015), το παραδοσιακό μοντέλο της έντυπης έκδοσης είναι πλέον μη βιώσιμο και η ανοιχτή

πρόσβαση θα κληθεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην επίλυση του προβλήματος. Όπως όμως εύστοχα παρατηρούν, εν τέλει την απάντηση θα δώσει η αγορά μέσα από την αλληλεπίδραση των δυνάμεων που διαμορφώνουν τους κανόνες της.

2.2.2 Άδειες ανοιχτού περιεχομένου – Creative Commons

Στα πλαίσια της ανοιχτής πρόσβασης, το ψηφιακό υλικό που δημοσιεύεται σε σχετικά αποθετήρια και βάσεις, μπορεί να είναι άμεσα και ελεύθερα προσβάσιμο με την έννοια ότι οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να το διαβάσουν, να το αντιγράψουν, να το αποθηκεύσουν στον υπολογιστή τους, να το διανείμουν, να το εκτυπώσουν και γενικά να το επεξεργαστούν, μέσα όμως στο πλαίσιο που χαράσσουν οι σχετικές άδειες πρόσβασης και χρήσης ανοιχτού περιεχομένου.

Σύμφωνα με τους Greenleaf, Mowbray & Chung (2012), κάθε μορφή άδειας όταν εφαρμόζεται οικειοθελώς από τον ιδιοκτήτη των πνευματικών δικαιωμάτων οδηγεί σε ανοιχτό περιεχόμενο με διαφοροποιήσεις ως προς τον βαθμό ελευθερίας που παραχωρεί. Οι διαφοροποιήσεις αυτές γίνονται με βάση αφ' ενός την πολιτική του φορέα διαχείρισης του ψηφιακού περιεχομένου ανοιχτής πρόσβασης και αφ' ετέρου την βούληση του δημιουργού (Κουλούρης, 2015α).

Ειδικά όσον αφορά την επιστημονική αρθρογραφία, ο συγγραφέας που επιθυμεί να δημοσιεύσει το άρθρο του σε ανοικτό περιεχόμενο, έχει να επιλέξει ανάμεσα στον «χρυσό και τον «πράσινο δρόμο» (Gold Open Access & Green Open Access). Στην περίπτωση της «χρυσής» ανοικτής πρόσβασης, το άρθρο δημοσιεύεται χωρίς περιορισμούς χρήσης με την επιβάρυνση όμως των τελών δημοσίευσης (Article Processing Charges - ACP). Στην περίπτωση της «πράσινης» πρόσβασης που συνδέεται με τη διαδικασία της αυτοαρχειοθέτησης, μετά τη δημοσίευσή του σε κάποιο περιοδικό, μία έκδοση του άρθρου κατατίθεται ατελώς σε κάποιο αποθετήριο ή ιστοσελίδα, ώστε να είναι προσβάσιμο από όλους (ανάκτηση από [Πολυτεχνείο Κρήτης](#), 14-12-2020). Για τις ποικίλες πολιτικές ανοικτής πρόσβασης που ισχύουν ανά περιοδικό και ανά εκδότη, τους συγγραφείς ενημερώνει η διεθνής υπηρεσία [Sherpa Romeo](#) (Κουλούρης, 2015α).

Κατά καιρούς έχουν εμφανιστεί διάφορων ειδών άδειες ανοιχτού περιεχομένου όπως ενδεικτικά οι Free Documentation Licence, η Open Publication Licence, η Free Art και η Free for Education Licence (Στρακαντούνα, n.d.). Οι πιο δημοφιλείς και διαδεδομένες είναι οι άδειες Creative Commons (CC).

Η ομώνυμη μη κερδοσκοπική οργάνωση δημιούργησε έναν ευέλικτο και απλό μηχανισμό προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων με ταυτόχρονη διευκόλυνση και χορήγηση

ευρείας πρόσβασης στον χρήστη. Μέσα από τις παραλλαγές και διαβαθμίσεις προστασίας που προσφέρουν τα 6 προ-διατυπωμένα είδη των Creative Commons, ο δημιουργός εξασφαλίζει και διατηρεί το ηθικό και περιουσιακό δικαίωμά του να επιτρέψει τη δημοσίευση του έργου του με διαφορετικό τρόπο. Πρόσθετη ευκολία παρέχει το γεγονός ότι οι CC είναι απλές και κατανοητές τόσο στη χρήση όσο και στους όρους τους, ότι προσφέρονται δωρεάν σε όλο τους το περιεχόμενο, νομικό και τεχνολογικό (Στρακαντούνα, n.d.) και ότι «ορίζονται σε μορφή αναγνωρίσιμη από ηλεκτρονικό υπολογιστή» (Κουλούρης, 2015β).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά των Creative Commons έχουν συμβάλει στην ευρεία διάδοση και χρήση τους. Ορισμένα περιοδικά καθιστούν προϋπόθεση για να δημοσιεύσουν σε ανοιχτό περιεχόμενο τη χρήση των αδειών CC από τους συγγραφείς (Greenleaf, Mowbray & Chung, 2012), ενώ υπάρχουν χώρες όπως η Αυστραλία που ενθαρρύνουν την αναπαραγωγή και δημοσίευση πληροφοριών από τους ιδιώτες, μέσω της επιλογής της κατάλληλης άδειας Creative Commons, η εφαρμογή της οποίας ελέγχεται απευθείας από την πολιτεία (Yar, 2017). Τέλος, διεθνείς οργανισμοί που χρησιμοποιούν πολιτικές ανοικτής πρόσβασης όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO), χρησιμοποιούν για την υποστήριξη της πολιτικής τους τις άδειες Creative Commons Διακυβερνητικών Οργανισμών (CC IGO) (World International Property Organisation, n.d.).

2.2.3 Ανοιχτή πρόσβαση στην Ελλάδα

Ο ρόλος της συλλογής, οργάνωσης, διατήρησης και διάχυσης όλης της επιστημονικής πληροφορίας που παράγεται στην Ελλάδα έχει ανατεθεί θεσμικά στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ) και συγκεκριμένα στη βιβλιοθήκη του που από το 1989, μαζί με όλες τις υπηρεσίες της, μεταφέρθηκε στη δικαιοδοσία του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ). Ήδη από το 1983 είχε ξεκινήσει η προσπάθεια που κατέληξε στη δημιουργία του [Εθνικού Συλλογικού Καταλόγου Επιστημονικών Περιοδικών](#), ενώ με τον ν. 1566/1985 συγκροτήθηκε το [Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών](#), κινήσεις που έβαλαν τις βάσεις για τη δημιουργία των μεγάλων ψηφιακών πηγών πληροφόρησης στη χώρα μας. Σήμερα το ΕΚΤ, με το www.OpenArchives.gr μέσω μιας εξελιγμένης πλατφόρμας συσσώρευσης (aggregator), συλλέγει και διαθέτει το επιστημονικό ψηφιακό περιεχόμενο που παράγεται στην Ελλάδα. Το ΕΚΤ, στα πλαίσια του θεσμικού του ρόλου, συμμετέχει δυναμικά στην διαμόρφωση και ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο της προσπάθειας για ανοικτή επιστήμη και ανοικτή πρόσβαση μέσα στην κοινωνία της πληροφορίας.

Σημαντικό μερίδιο στην προσπάθεια αυτή ανήκει στις ελληνικές βιβλιοθήκες και ειδικά τις ακαδημαϊκές. Με την εξασφάλιση των απαραίτητων οικονομικών πόρων μέσα από σχετικά προγράμματα, αναπτύχθηκαν οι υποδομές για μια σειρά από δράσεις και πρωτοβουλίες. Αποκτήθηκαν συστήματα για την ολοκληρωμένη αυτοματοποίηση των βιβλιοθηκών και τη διάθεση των βιβλιογραφικών δεδομένων, όπως το ΑΒΕΚΤ. Το υλικό των βιβλιοθηκών συγκεντρώθηκε σε ηλεκτρονικούς καταλόγους δημόσιας ανοικτής πρόσβασης, τους ΟΡΑC. Δημιουργήθηκαν αποθετήρια με τη χρήση διεθνών προτύπων, δομημένα πάνω σε Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα όπου με τη μέθοδο της αυτοαρχαιοθέτησης συγκεντρώνεται η γκρίζα βιβλιογραφία και η επιστημονική παραγωγή του Ιδρύματος και παρέχονται μια σειρά από υπηρεσίες για την διατήρηση, διαχείριση και ελεύθερη διάθεσή της (Κυριάκη-Μάνεση, 2015α). Οι ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες οργανώθηκαν σε δίκτυο, το [HEAL-Link](#), που λειτουργεί υπό τη μορφή κοινοπραξίας στην οποία συμμετέχουν επίσης η Εθνική Βιβλιοθήκη, η Ακαδημία Αθηνών, το ΕΙΕ και το ΕΚΤ. Το Δίκτυο των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών μέσω του ενιαίου συνεργατικού καταλόγου [MITOS](#), προσφέρει πρόσβαση στις βιβλιοθήκες των μέχρι σήμερα 43 μελών του. Στην προσπάθεια αυτή εντάσσονται επίσης η ανάπτυξη του συστήματος [ARTEMIS](#) για τη συγκέντρωση, αρχειοθέτηση και διάδοση της γκρίζας βιβλιογραφίας καθώς και η υλοποίηση εκτεταμένης ψηφιοποίησης έργων αρχειακού επιστημονικού υλικού (Γεωργίου & Παπαδάτου, 2007).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει αναφορά στον θεσμό της «κατά νόμο ή νομικής κατάθεσης» που αφορά την υποχρέωση του εκδότη ή, ελλείψει αυτού, του συγγραφέα, να καταθέτει στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας τέσσερα αντίτυπα του έργου. Σύμφωνα με το άρθρο 3Α παρ. 2 του ν. 3149/2003 (όπως τροποποιήθηκε με το ν. 4452/2017), πέραν των έντυπων αντιτύπων, υπάρχει υποχρέωση κατάθεσης ενός επιπλέον «αναγνώσιμου, μη αλλοιώσιμου ηλεκτρονικού αντιτύπου» (ανάκτηση από ΝΟΜΟΣ, 13-12-2020). Όπως επισημαίνει ο Κουλούρης (2007), η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που πρώτες εισήγαγαν την κατά νόμο κατάθεση στις ψηφιακές δημοσιεύσεις τόσο σε φυσική (offline) όσο και σε δυναμική, επιγραμμική (online) μορφή. Με δεδομένο ότι ένας από τους στόχους της κατά νόμο κατάθεσης είναι να παρέχεται η δυνατότητα στους ερευνητές να ανατρέχουν στο κατατιθέμενο υλικό για την άντληση πληροφοριών, είναι προφανές ότι ο θεσμός θα μπορούσε, με τις κατάλληλες προϋποθέσεις, να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο τρίπτυχο κοινωνία της πληροφορίας - ανοικτή πρόσβαση - ανοικτή επιστήμη.

2.2.4 Απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για Ανοικτή Επιστήμη, έρευνα και καινοτομία

Στις 27 Μαΐου 2016 το Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας της ΕΕ ψήφισε μια απόφαση η οποία αναμένεται να επιφέρει σημαντικές αλλαγές προς την κατεύθυνση της «ανοικτής επιστήμης». Σύμφωνα με την απόφαση [9526/16](#), από το 2020 τα δεδομένα των ερευνών που είτε πλήρως είτε μερικώς χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους πρέπει να είναι ελεύθερα προσβάσιμα από όλους και να μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν προς όφελος της επιστήμης, της έρευνας και της καινοτομίας. Περιορισμοί μπορούν να τεθούν μόνο από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, θέματα ασφάλειας ή προστασίας της ιδιωτικής ζωής, αλλά σε κάθε περίπτωση «η βασική αρχή για τη βέλτιστη επαναχρησιμοποίηση των δεδομένων είναι “as open as possible, as closed as necessary”» (ανάκτηση από [Lawspot](#), 17-12-2020) και σε ελεύθερη μετάφραση «ανοικτά όσο είναι δυνατόν, κλειστά όσο είναι απαραίτητο». Αντικειμενικός σκοπός του Συμβουλίου είναι η τόνωση της ευρωπαϊκής οικονομίας, ταυτόχρονα όμως η απόφαση αποκαθιστά το παράδοξο, ο πολίτης, που μέσω της φορολόγησής του είναι ο «χρηματοδότης» της έρευνας, να πρέπει να αγοράσει, μέσω συνδρομής, το δικαίωμα πρόσβασης στα ερευνητικά αποτελέσματα. Η ελεύθερη πρόσβαση σε αποτελέσματα ερευνών που έχουν χρηματοδοτηθεί από το δημόσιο συνιστά παλαιό αίτημα της επιστημονικής κοινότητας.

Κεφάλαιο 3. Ανοικτή πρόσβαση στη νομική πληροφόρηση

3.1 Παγκόσμιες προσπάθειες και Κινήματα

Οι ανέκαθεν αυξημένες απαιτήσεις των δικηγόρων για νομική πληροφόρηση, ενέπνευσαν πολύ νωρίς συστηματικές προσπάθειες για την ικανοποίησή τους μέσω της αξιοποίησης της τεχνολογίας όπως π.χ. η τηλεφωνική διασύνδεση κατά την δεκαετία του '70. Η εξέλιξη των προσπαθειών αυτών, μετά την εμφάνιση του Παγκόσμιου Ιστού στις αρχές της δεκαετίας του '90, οδήγησε στην δημιουργία ενός πλήθους ηλεκτρονικών πηγών αφιερωμένων στην παροχή νομικής πληροφόρησης σε δικηγόρους (Makri, Blandford & Cox, 2008). Για την καλύτερη οργάνωση της νομικής πληροφορίας, αναπτύχθηκε ένας ιδιαίτερος κλάδος της

Πληροφορικής, η Νομική Πληροφορική, με αντικείμενο την νομική πληροφορία και τις μεθόδους πρόσβασης και επεξεργασίας της (Ιγγλεζάκης, 2012).

Σαν αποτέλεσμα της έντονης αυτής δραστηριότητας, το αίτημα για ελεύθερη και ανοικτή πρόσβαση σε νομικό περιεχόμενο δεν χρειάστηκε πολύ χρόνο, για να εκφραστεί. Σημείο σταθμός ήταν το «Legal Information Institute» γνωστό ως «LII» που ξεκίνησαν δύο ακαδημαϊκοί του Cornell Law School το 1992 μέσω του οποίου παρείχαν ελεύθερη πρόσβαση σε νομικό περιεχόμενο των ΗΠΑ (Greenleaf, Mowbray & Chung, 2012). Η επιτυχία της κίνησης αυτής οδήγησε στη δημιουργία αντίστοιχων έργων αρχικά σε Αυστραλία (AustLII) και Καναδά (CanLII) και αργότερα Ηνωμένο Βασίλειο (BAII) και αλλού. Ο δεύτερος σημαντικός σταθμός αυτής της προσπάθειας καταγράφεται το 2002 με την Διακήρυξη για την Ελεύθερη Πρόσβαση στο Νόμο (Declaration on Free Access to Law), στην οποία προχώρησαν οργανισμοί από όλο τον κόσμο και όπου, για πρώτη φορά, διατυπώθηκαν οι αρχές που αποτέλεσαν τη βάση για την ελεύθερη πρόσβαση στην νομική πληροφόρηση και οι αξιώσεις που προβλήθηκαν στις κυβερνήσεις για την προώθηση και θεσμική κατοχύρωσή της (Greenleaf, Mowbray & Chung, 2012). Μέσα σε αυτό το κλίμα δημιουργήθηκε το Κίνημα για την Ελεύθερη Πρόσβαση στο Νόμο («Free Access to Law Movement» - «[FALM](#)»), στο οποίο ως τώρα συμμετέχουν 65 οργανισμοί από όλο τον κόσμο που προσυπογράφουν την ομώνυμη Διακήρυξη και έχουν δεσμευτεί να προάγουν και να υποστηρίζουν τις αρχές της. Μέχρι στιγμής, μεταξύ των μελών δεν συγκαταλέγεται κάποιος οργανισμός από την Ελλάδα.

Στα πλαίσια της κοινωνίας της πληροφορίας και ως αποτέλεσμα των εξελίξεων που δρομολόγησαν οι αντιλήψεις για την ανοικτή πρόσβαση στην ψηφιακή πληροφορία, το κίνημα για την Ελεύθερη Πρόσβαση στο Νόμο εδραιώνεται όλο και περισσότερο στην συνείδηση του νομικού κόσμου και νέες έννοιες όπως αυτή της «ανοικτής δικαιοσύνης» εμφανίζονται δυναμικά στο προσκήνιο, εμπνέοντας πρωτοβουλίες και δράσεις.

Στο ίδιο πνεύμα και αναγνωρίζοντας ότι η νομική πληροφορία θα πρέπει να είναι προσβάσιμη σε όλους τους πολίτες, η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί το σχέδιο openlaws.eu με στόχο την ανάπτυξη μιας πλατφόρμας για τα Big Open Legal Data (BOLD - Μαζικά Ανοικτά Νομικά Δεδομένα): «ένα ανοικτό πλαίσιο για νομοθεσία, νομολογία και νομική βιβλιογραφία από όλη την Ευρώπη» (Lampoltshammer, Guadamuz, Wass & Heistracher, 2017).

3.2 Το παράδειγμα της Ένωσης Αμερικανών Δικηγόρων

Στην πρόσφατη έρευνα του Legal Technology Resource Center της Ένωσης Αμερικανών Δικηγόρων (American Bar Association-ABA) ένα κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην διαδικτυακή έρευνα των μελών της και τη χρήση των πηγών ανοικτής πρόσβασης στη νομική έρευνα (ανάκτηση από americanbar.org, 22-12-2020). Παρ' ότι τα ερευνητικά δεδομένα δεν είναι ανοικτά προσβάσιμα, είναι προφανές το αυξανόμενο ενδιαφέρον της Ένωσης για την ελεύθερη δωρεάν διαδικτυακή νομική έρευνα. Για τον λόγο αυτό τον Ιούνιο του 2018 διοργάνωσε διαδικτυακό σεμινάριο (Webinar) όπου η Barbara Bavis, βιβλιοθηκονόμος και σύμβουλος βιβλιογραφικής έρευνας στη βιβλιοθήκη του Κογκρέσου χορήγησε έναν κατάλογο ανοικτών σε πρόσβαση πηγών νομικής πληροφορίας και εκπαίδευσε τους συμμετέχοντες στη χρήση αυτών των πηγών. Αξίζει να αναφερθεί ότι μία από τις πηγές αυτές είναι και βιβλιοθήκη του Κογκρέσου που διαθέτει τη διαδικτυακή πύλη (portal) Guide to Law Online με 9.000 (!) υπερσυνδέσμους σε ανοικτές πηγές νομικού και νομοθετικού περιεχομένου, το ιστολόγιο (blog) In Custodia Legis που περιέχει οδηγό έρευνας για τα πιο δημοφιλή τεκμήρια και τέλος τον κατάλογο με τη μεγαλύτερη νομική συλλογή στον κόσμο στο Law.gov (ανάκτηση από americanbar.org, 22-12-2020).

3.3 Προσπάθειες στην Ελλάδα

Οι παραπάνω καινοτόμες αντιλήψεις και κινήματα δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστο τον ελληνικό νομικό χώρο. Οι πρώτες προσπάθειες στην Ελλάδα καταγράφονται το 1979 με το πειραματικό σύστημα InNOMOS της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το 1985 με τη βάση νομοθεσίας και νομολογίας LEX των Νομικών Υπηρεσιών Διοικήσεως, το σημερινό Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (Γιαννόπουλος, 2018). Οι μετέπειτα όμως προσπάθειες καθαρά νομικής τεκμηρίωσης είχαν ιδιωτικό ή και εμπορικό χαρακτήρα όπως οι βάσεις δεδομένων HELLASLEX, NOMOS της Intrasoft, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών για τον οποίο θα γίνει λόγος πιο κάτω και η πλέον πρόσφατη Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών της εταιρείας «ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ». Όπως αναφέρει ο Γιαννόπουλος (2018), μια απόπειρα της Γενικής Γραμματείας Δημόσιας Διοίκησης το 2008 για δημιουργία ηλεκτρονικής βάσης με το όνομα e-Themis δεν ολοκληρώθηκε με συνέπεια η σχετική ιστοσελίδα <http://www.e-themis.gov.gr/> να μην λειτουργεί.

Σήμερα, ανοικτό νομικό περιεχόμενο στην Ελλάδα εντοπίζεται ενδεικτικά, στις υπηρεσίες που προσφέρει το ΕΚΤ όπως το [Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών](#), τον [Εθνικό Συλλογικό Κατάλογο Επιστημονικών Περιοδικών](#), τη βιβλιογραφική βάση δεδομένων [ΑΡΓΩ](#) και το [OpenArchives.gr](#). Επίσης, στα ιδρυματικά αποθετήρια των νομικών σχολών της χώρας κατατίθενται σε ψηφιακή μορφή νομικά επιστημονικά έργα καθώς και έργα γκρίζας βιβλιογραφίας, ενώ στον ιστότοπο ανοικτής διάθεσης ψηφιακού επιστημονικού περιεχομένου [Αποθετήριο «Κάλλιπος»](#), που δημιουργήθηκε μέσα από τη δράση «Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και βοηθήματα», ελάχιστα είναι τα έργα με νομικό περιεχόμενο. Όπως καταγράφεται τέλος σε σχετική έρευνα των Γεωργίου & Παπαδάτου (Georgiou & Papadatou, 2010), κανένα από τα 18 νομικά περιοδικά που δημοσιεύονται online σε πλήρες κείμενο στην Ελλάδα δεν υποστηρίζει ανοικτή πρόσβαση.

Όσον αφορά τη δημόσια νομική πληροφορία, την ευθύνη για την ανοικτή δημοσίευση της νομοθετικής παραγωγής της χώρας φέρει το [Εθνικό Τυπογραφείο](#). Στα πλαίσια του προγράμματος «Διαύγεια» για την ενίσχυση της διαφάνειας, «τα φύλλα όλων των τευχών της Εφημερίδας της Κυβέρνησης διατίθενται δωρεάν σε ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου», ενώ αίρονται όλοι οι προϋπάρχοντες περιορισμοί αποθήκευσης και εκτύπωσης καθώς «το Εθνικό Τυπογραφείο μπορεί επίσης να διαθέτει τα φύλλα όλων των τευχών της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως σε μέσα ψηφιακής αποθήκευσης ύστερα από παραγγελία» (άρθρο 7 του ν. 3861/2010, ανάκτηση από ΝΟΜΟΣ 19-12-2020).

Επίσης, στα πλαίσια της αρχής της «ανοιχτής δικαιοσύνης», γίνεται προσπάθεια από τα ελληνικά δικαστήρια, πολιτικά και διοικητικά, να τεθεί η νομολογία τους στη διάθεση του νομικού κόσμου και των πολιτών μετά την επιβαλλόμενη από την προστασία των προσωπικών δεδομένων ανωνυμοποίηση των αποφάσεων. Το εγχείρημα είναι τεράστιο ειδικά όσον αφορά τα δικαστήρια πρώτου βαθμού λόγω του όγκου των υποθέσεων που εκδικάζονται και των αποφάσεων που εκδίδονται σε καθημερινή βάση.

Είναι προφανές ότι παρά τις προσπάθειες το παραπάνω ανοικτά διαθέσιμο υλικό είναι τελείως ανεπαρκές σε ποσότητα όσον αφορά τη νομική επιστημονική θεωρία και χαώδες όσον αφορά τη νομολογία και την νομοθεσία με αποτέλεσμα να μην προσφέρει ουσιαστική βοήθεια στο έργο του δικηγόρου. Για το λόγο αυτό, ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, αναλαμβάνοντας σχετική πρωτοβουλία από το 1993 δημιούργησε την Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών «[ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ](#)», η οποία αρχικά λειτουργούσε μέσω τηλεπικοινωνιακών δικτύων (τηλεματική), ενώ από το 1995 λειτουργεί σε απ' ευθείας σύνδεση (online). Μέσω του «ΙΣΟΚΡΑΤΗ» παρέχεται στα μέλη του Συλλόγου πρόσβαση στην «Εθνική Νομολογία»

και συγκεκριμένα στο πλήρες κείμενο μεγάλου αριθμού επεξεργασμένων αποφάσεων ελληνικών δικαστηρίων όλων των βαθμίδων καθώς και στην «Εθνική Νομοθεσία» από ιδρύσεως του Ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα. Καθώς όμως προϋπόθεση για τη χρήση της εν λόγω Τράπεζας Νομικών Πληροφοριών είναι η ιδιότητα του μέλους και η καταβολή της αντίστοιχης συνδρομής, ο Ισοκράτης δεν συγκαταλέγεται στις πηγές «ανοιχτού» νομικού ψηφιακού περιεχομένου παρά μόνο στο μέτρο που οι υπηρεσίες του προσφέρονται ατελώς στους επισκέπτες του φυσικού χώρου της Βιβλιοθήκης του Δικηγορικού Συλλόγου. Από εκεί ο χρήστης θα βρει πρόσβαση και σε όλο το ψηφιακό υλικό που διαθέτει η ηλεκτρονική συλλογή της Βιβλιοθήκης, κυρίως άρθρα σε συνδρομητικά online νομικά περιοδικά και βάσεις όπως η υψηλού προφίλ εμπορική πλατφόρμα και νομική βάση δεδομένων της Westlaw που λόγω μεγέθους αναφέρεται ως «ψηφιακή βιβλιοθήκη δικαίου» (Makri, Blandford & Cox, 2008).

Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στις νομικές βιβλιοθήκες, καθώς μέσα από τις λειτουργίες και υπηρεσίες τους, παρείχαν ανέκαθεν την πιο σημαντική υποστήριξη στο επαγγελματικό και επιστημονικό έργο του δικηγόρου.

3.4 Νομικές βιβλιοθήκες & ανοιχτή πρόσβαση

Δεν είναι εφικτό για έναν δικηγόρο να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις του επαγγέλματός του χωρίς να διαθέτει πρόσβαση σε πηγές νομικής πληροφόρησης. Ταυτόχρονα, ο όγκος της νομικής πληροφορίας είναι τόσο μεγάλος, ώστε να καθίσταται οικονομικά απαγορευτικό για αυτόν να καλύψει με τη δημιουργία προσωπικής συλλογής και μέσω ατομικών συνδρομών σε ηλεκτρονικές εκδόσεις και περιοδικά τις ανάγκες του σε νομική πληροφορία. Το έργο της κάλυψης αυτών των αναγκών έχουν αναλάβει οι νομικές βιβλιοθήκες μέσω της πολύτιμης συνδρομής των νομικών βιβλιοθηκονόμων.

Είναι γνωστό ότι οι νομικές βιβλιοθήκες ανήκουν στην κατηγορία των ειδικών βιβλιοθηκών καθώς διαθέτουν εξειδικευμένες συλλογές που στόχο έχουν να καλύψουν τις πληροφοριακές ανάγκες ενός ομοιογενούς συνόλου χρηστών, στην προκειμένη περίπτωση, των νομικών. Ως εκ τούτου, έχουν εξ' αρχής σχεδιαστεί και φροντίζουν να ενημερώνουν τις συλλογές τους, ώστε να ανταποκρίνονται διαρκώς και με επάρκεια στην αποστολή τους που είναι η υποστήριξη όλων όσων σχετίζονται με την μελέτη και εφαρμογή του δικαίου όπως οι φοιτητές νομικών σχολών, δικηγόροι, δικαστές, συμβολαιογράφοι κ. ά. (Ramasamy, Padma & Helan Ranjitham, 2018). Γι' αυτό λέγεται, χωρίς ίχνος υπερβολής, ότι οι νομικές

βιβλιοθήκες είναι «η καρδιά» του νομικού επαγγέλματος (Dada, αναφέρεται σε Ali, Tuogo & Mohammed, 2018).

Όπως επισημαίνει ο Danner (2011), στο συμβατικό έντυπο περιβάλλον το κόστος των εμπορικών εκδόσεων ή η αδυναμία πρόσβασης σε δημόσιες νομικές βιβλιοθήκες, εμπόδιζε και τη δίκαιη πρόσβαση στη νομική πληροφορία. Το ψηφιακό περιβάλλον προσφέρει τη δυνατότητα υπέρβασης αυτών των εμποδίων. Αυτή τη δυνατότητα έλαβαν υπ' όψιν οι εκπρόσωποι των νομικών βιβλιοθηκών των δώδεκα μεγάλων Πανεπιστημίων των ΗΠΑ, όταν το 2008 υπέγραψαν το [«Durham Statement on Open Access to Legal Scholarship»](#) που καλεί τις Νομικές Σχολές να πιέσουν προς την κατεύθυνση της αντικατάστασης όλων των έντυπων νομικών περιοδικών τους από ηλεκτρονικές εκδόσεις, δεσμευόμενες για τη διατήρησή τους σε σταθερή, ανοιχτή, ψηφιακή μορφή.

Στο διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον της Κοινωνίας της Πληροφορίας, οι νομικές βιβλιοθήκες καλούνται όχι απλώς να ακολουθήσουν τις αλλαγές, αλλά να διαδραματίσουν έναν ηγετικό ρόλο. Όπως σχολίασε η Joan Howland στην ομιλία της στο Chinese and American Forum on Legal Information and Law Libraries που έγινε στο Hangzhou της Κίνας το 2017, οι νομικές βιβλιοθήκες και οι νομικοί βιβλιοθηκονόμοι καλούνται από συλλέκτες να γίνουν δημιουργοί περιεχομένου και από παθητικοί ακροατές, ενεργοί εκπαιδευτές (Han, Ma & Luo, 2018). Στο ίδιο forum, ο Jun Zhao υποστήριξε ότι οι νέες προηγμένες τεχνολογίες όπως το υπολογιστικό νέφος (cloud computing), η τεχνητή νοημοσύνη (artificial intelligence) και τα μαζικά δεδομένα (big data) ενισχύουν την προοπτική παροχής ευρύτερων και σε βάθος υπηρεσιών από τις νομικές βιβλιοθήκες (Han, Ma & Luo, 2018). Στα πλαίσια των οριζόντων που η νέες τεχνολογίες ανοίγουν για τις υπηρεσίες αυτές, αλλά και υπό το βάρος της οικονομικής πίεσης που δέχονται οι προϋπολογισμοί των βιβλιοθηκών, η ανοικτή πρόσβαση κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος στη συνείδηση ειδικά των ακαδημαϊκών νομικών βιβλιοθηκών.

3.5 Προηγούμενες έρευνες

Ο Gallacher (2007), αναφέρει ότι σε έρευνα που διεξήγαγε το 2007 η Ένωση Αμερικανών Δικηγόρων (American Bar Association), το 91% των ερωτηθέντων πραγματοποιούσε νομική έρευνα στο διαδίκτυο. Το ποσοστό παρουσίαζε διακυμάνσεις ανάλογα με την ηλικία των δικηγόρων, αλλά παρέμενε εντυπωσιακά υψηλό (83%) ακόμα και σε ηλικίες άνω των 60 ετών. Η έρευνα επίσης αποκάλυψε ότι το 52% των δικηγόρων χρησιμοποιεί τις έντυπες πηγές «Συνήθως», ενώ το 38% «Περιστασιακά» γεγονός που αποδεικνύει ότι η έντυπη

έρευνα είναι δημοφιλής μεταξύ των δικηγόρων. Στο ίδιο άρθρο ο Gallacher κάνει αναφορά σε έρευνες που διεξήγαν οι Sanford N. Greenburg και Tom Gaylord σε κοινό δικηγόρων και νομικών βιβλιοθηκονόμων αντίστοιχα, στην περιοχή του Chicago. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών παρουσιάστηκαν στο συνέδριο που οργάνωσε το Chicago–Kent College of Law το 2007. Σύμφωνα με αυτά, οι νέοι δικηγόροι απάντησαν ότι, προτού εκπαιδευτούν «κατ’ οίκον» στην έρευνα, δεν ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τους διαδικτυακούς νομικούς πόρους σε ποσοστό 44%, ενώ αδυνατούσαν γενικά να διεξάγουν επαρκή και αποτελεσματική έρευνα σε ποσοστό 71%.

Η ικανοποίηση των δικηγόρων από τη χρήση ανοικτά προσβάσιμων πόρων νομικής πληροφόρησης εξετάστηκε στο πλαίσιο πρόσφατης έρευνας μεταξύ 397 δικηγόρων στο Δελχί της Ινδίας οι οποίοι διακρίθηκαν σε μαχόμενους και ακαδημαϊκούς (practicing & academic) ανάλογα με τη δυνατότητα ή μη παράστασής τους στο δικαστήριο (Bhardwaj, 2019). Τα αποτελέσματα έδειξαν χαμηλό επίπεδο ικανοποίησης από τη χρήση των online πηγών γενικότερα, αλλά και ειδικότερα των πηγών ανοικτής πρόσβασης. Συγκεκριμένα, οι μαχόμενοι δικηγόροι χαρακτήρισαν «φτωχές» τις on line πηγές σε ποσοστό 24,9% (αντίστοιχο ποσοστό ακαδημαϊκών 13%) και δήλωσαν «εντελώς δυσαρεστημένοι» από τις πηγές ανοικτής πρόσβασης σε ποσοστό 21,9% (αντίστοιχο ποσοστό ακαδημαϊκών 28,7%). Αντιθέτως, μόλις το 3,31% των μαχόμενων δικηγόρων δήλωσαν «εντελώς δυσαρεστημένοι» από τις εμπορικές πηγές (ακαδημαϊκοί 5,1%). Ως πιο σημαντικές δυσκολίες εντοπίστηκαν, με σειρά προτεραιότητας, η δυσχερής πρόσβαση, η έλλειψη online βοήθειας, η περιορισμένη πληροφορία και η μη λειτουργική οθόνη αναζήτησης.

Όπως έχει και προηγουμένως τονιστεί, οι ανοικτά προσβάσιμοι πόροι νομικής πληροφόρησης είναι χρήσιμοι για όλη τη νομική κοινότητα. Ως εκ τούτου, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι παρόμοια με τα παραπάνω είναι και τα ευρήματα σε αντίστοιχη έρευνα που έγινε μεταξύ 90 φοιτητών του Νομικού Πανεπιστημίου στο Δελχί της Ινδίας (Bhardwaj & Margam, 2013). Συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών γνώριζε και χρησιμοποιούσε συχνά πηγές ανοικτής πρόσβασης (70%), το επίπεδο της ικανοποίησής του από αυτές ήταν πολύ χαμηλό σε σχέση με τις εμπορικές πηγές. Χαρακτηριστικό είναι ότι κανείς από τους ερωτώμενους δεν βαθμολόγησε την ποιότητα των πηγών ανοικτής πρόσβασης «εξαιρετική», ενώ οι περισσότεροι τη χαρακτήρισαν «μέτρια» που αντιπροσώπευε την πιο χαμηλή βαθμίδα. Οι βασικότεροι λόγοι δυσαρέσκειάς τους αναφέρονταν, με σειρά προτεραιότητας, στην οργάνωση της πληροφορίας, την περιγραφή και την έλλειψη βοήθειας.

3.4 Ερευνητικά ερωτήματα

Με βάση τα παραπάνω, η έρευνα που διεξάγεται στο πλαίσιο της εργασίας αυτής στοχεύει στο να απαντήσει στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Η χρήση του διαδικτύου από τους έλληνες δικηγόρους ως εργαλείο αναζήτησης και συλλογής νομικού υλικού για την υποστήριξη των επαγγελματικών τους υποθέσεων.

Για την εξέταση του συγκεκριμένου ερευνητικού ερωτήματος χρησιμοποιήθηκαν ως μεταβλητές η ικανότητα χρήσης, αναζήτησης και εντοπισμού, η συχνότητα επίσκεψης καθώς και το είδος και το πλήθος των πηγών (νομολογία, νομοθεσία, αρθρογραφία, κ.λπ.)

- Οι απόψεις των ελλήνων δικηγόρων για τις πηγές ανοιχτής πρόσβασης με νομικό περιεχόμενο.

Η ικανοποίηση των δικηγόρων, οι δυσκολίες και τα εμπόδια στη χρήση των συγκεκριμένων πηγών σε σχέση με τις συνδρομητικές πηγές αποτέλεσαν τις μεταβλητές για την διερεύνηση αυτού του ερευνητικού ερωτήματος.

- Η συμβολή των νομικών βιβλιοθηκών στον εντοπισμό και αξιοποίηση προς όφελος των δικηγόρων των πηγών του διαδικτύου με ανοικτό νομικό περιεχόμενο.

Οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για την εξέταση του ερευνητικού ερωτήματος είναι οι υπηρεσίες της νομικής βιβλιοθήκης και η συχνότητα χρήσης τους.

Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία & Υλοποίηση της έρευνας

4.1 Στόχος της έρευνας

Προκειμένου να απαντηθούν τα ερωτήματα που τέθηκαν με βάση τον παραπάνω ερευνητικό σχεδιασμό, ως πιο κατάλληλη ερευνητική μέθοδος κρίθηκε η ποσοτική. Στόχος της συγκεκριμένης επιλογής ήταν η εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων μέσα από την αποστασιοποίηση του ερευνητή που επιτυγχάνεται με τη χρήση δομημένων ερωτήσεων και στατιστικών αναλύσεων. Η ποσοτική μέθοδος παρέχει αποτελέσματα που χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη αντιπροσωπευτικότητα λόγω μεγαλύτερου μεγέθους δείγματος. Επιδέχεται γενίκευσης και αξιοποιεί την απαγωγική σκέψη (deductive reasoning ή Top Down) για τη μετάβαση από τη θεωρία στην εμπειρική πραγματικότητα (Babbie, 2011). Η

περιγραφή των μεταβλητών του υπό έρευνα πληθυσμού και η ερμηνεία των μεταξύ τους σχέσεων που λαμβάνει χώρα κατά τη διαδικασία της ποσοτικής ανάλυσης, εξυπηρετεί τη διατύπωση γενικότερων προτάσεων για όσα παρατηρούνται στον εξωτερικό, πραγματικό κόσμο. Επιπλέον, είναι περισσότερο συμβατή με τη φύση και τις ιδιαιτερότητες του επιστημονικού χώρου στον οποίο διεξάγεται η έρευνα.

4.2 Συγκρότηση δείγματος & συλλογή δεδομένων

Το δείγμα συγκροτήθηκε τυχαία από τον πληθυσμό των ενεργεία δικηγόρων-μελών του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιά. Ο συγκεκριμένος σύλλογος προτιμήθηκε για λόγους ευκολίας, αλλά κυρίως επειδή, λόγω μεγέθους σε αριθμό μελών, προσιδιάζει στα χαρακτηριστικά του μέσου όρου των δικηγορικών συλλόγων της χώρας. Συγκεκριμένα, από το σύνολο των 2.000 περίπου «μαχόμενων» εν ενεργεία δικηγόρων εγγεγραμμένων στο μητρώο του, επιλέχθηκε να συμμετάσχουν στην έρευνα 200 άτομα που αντιστοιχούν σε ποσοστό 10%. Για τη συγκρότηση του δείγματος εφαρμόστηκε η μέθοδος της τυχαίας δειγματοληψίας, ώστε να προσφέρονται σε κάθε μέλος του πληθυσμού ίσες πιθανότητες συμμετοχής, να αποκλείονται οι μεροληπτικές επιλογές και να διασφαλίζεται η αντιπροσωπευτικότητα που απαιτείται για την επαγωγή των ευρημάτων στον ευρύτερο πληθυσμό. Ειδικότερα, από κάθε 100 μέλη καταχωρημένα στον κατάλογο του Συλλόγου, επιλέχθηκαν τυχαία 10 άτομα στα οποία εστάλη με ηλεκτρονικό τρόπο ερωτηματολόγιο δομημένο πάνω στην ηλεκτρονική πλατφόρμα Google Forms. Το ερωτηματολόγιο συνόδευε επεξηγηματικό κείμενο για την έρευνα και τον σκοπό της. Από τα συνολικά 200 ερωτηματολόγια που διακινήθηκαν, απαντήθηκαν τα 161, αριθμός που αντιστοιχεί σε δείκτη ανταπόκρισης (response rate) 80,5%. Ο υψηλός δείκτης ανταπόκρισης δικαιολογείται ενδεχομένως από τις ιδιαίτερες συνθήκες της πανδημίας COVID-19 και του εγκλεισμού που είχε επιβληθεί κατά τις ημέρες διεξαγωγής της έρευνας (Φεβρουάριος 2021). Η μειωμένη επαγγελματική δραστηριότητα έδωσε αρκετό ελεύθερο χρόνο στους δικηγόρους, ώστε μεταξύ άλλων, να συμμετάσχουν στη συγκεκριμένη έρευνα.

4.3 Κατασκευή ερευνητικού εργαλείου

Το ερωτηματολόγιο το οποίο αποτέλεσε το ερευνητικό εργαλείο, περιλάμβανε είκοσι (20) ερωτήσεις και διαμορφώθηκε σε τέσσερα μέρη. Όλες οι ερωτήσεις ήταν κλειστού τύπου, ώστε οι απαντήσεις να παρουσιάζουν ομοιογένεια για λόγους διευκόλυνσης της

κωδικοποίησης και επεξεργασίας των απαντήσεων. Επιπλέον οι ερωτήσεις κλειστού τύπου συντομεύουν την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και ελαχιστοποιούν τον κίνδυνο παραλείψεων (Babbie, 2011). Αναλυτικότερα:

α) Το πρώτο μέρος περιελάμβανε τρεις (3) δημογραφικές ερωτήσεις σχετικά με το φύλο την ηλικία και τα χρόνια άσκησης δικηγορίας και το αποτελούσαν μία διχοτομική ερώτηση και δύο ερωτήσεις σε κλίμακα απλής επιλογής που επιδέχονταν μόνο μία από τις προτεινόμενες απαντήσεις.

β) Οι ερωτήσεις του δεύτερου μέρους στόχευαν στη διερεύνηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος σχετικά με τη χρήση του διαδικτύου από τους δικηγόρους για την κάλυψη των αναγκών τους σε νομική πληροφόρηση. Περιείχε επτά (7) ερωτήσεις, από τις οποίες δύο ερωτήσεις διατυπώθηκαν διχοτομικά, δύο σε κλίμακα τύπου Likert για μέτρηση της συχνότητας με κλιμάκωση από ελάχιστο σε μέγιστο και τρεις σε κλίμακα πολλαπλής επιλογής. Μία από τις ερωτήσεις στόχευε να ελέγξει την ειλικρίνεια των απαντήσεων σε προηγούμενη ερώτηση (ερώτηση ελέγχου).

γ) Το τρίτο μέρος περιελάμβανε επτά (7) ερωτήσεις για την εξέταση του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος δηλαδή τη γνώση, τις απόψεις και την ικανοποίηση των δικηγόρων από τις πηγές νομικού περιεχομένου ανοικτής πρόσβασης σε σχέση με τις συμβατικές πηγές. Για τις ανάγκες της ενότητας αυτής διαμορφώθηκαν:

- μία ερώτηση σε κλίμακα απλής επιλογής για κάθε ένα από οκτώ προτεινόμενα στοιχεία-απαντήσεις
- μία ερώτηση σε κλίμακα τύπου Likert για τη μέτρηση της ικανοποίησης σε κάθε ένα από τα οκτώ προτεινόμενα στοιχεία-απαντήσεις
- δύο ερωτήσεις σε κλίμακα πολλαπλής επιλογής
- μία ερώτηση σε κλίμακα τύπου Likert για την μέτρηση της συχνότητας με τιμές από το μέγιστο ως το ελάχιστο
- μία ερώτηση πενταβάθμιας κλίμακας σημαντικού διαφορισμού για τη μέτρηση του βαθμού ικανοποίησης με τιμές από το ελάχιστο έως το μέγιστο και
- μία ερώτηση σε κλίμακα τύπου Likert για μέτρηση της ικανοποίησης για κάθε ένα από τα δύο προτεινόμενα στοιχεία-απαντήσεις

δ) Στο τέταρτο μέρος και για την εξέταση της σχέσης των δικηγόρων με τις νομικές βιβλιοθήκες και το περιθώριο συμβολής τους στην γνωριμία των δικηγόρων με τις πηγές ανοικτής πρόσβασης, διατυπώθηκαν τρεις (3) ερωτήσεις, δύο σε κλίμακα τύπου Likert για

μέτρηση της συχνότητας με κλιμάκωση από το μέγιστο στο ελάχιστο και μία ερώτηση σε κλίμακα πολλαπλής επιλογής.

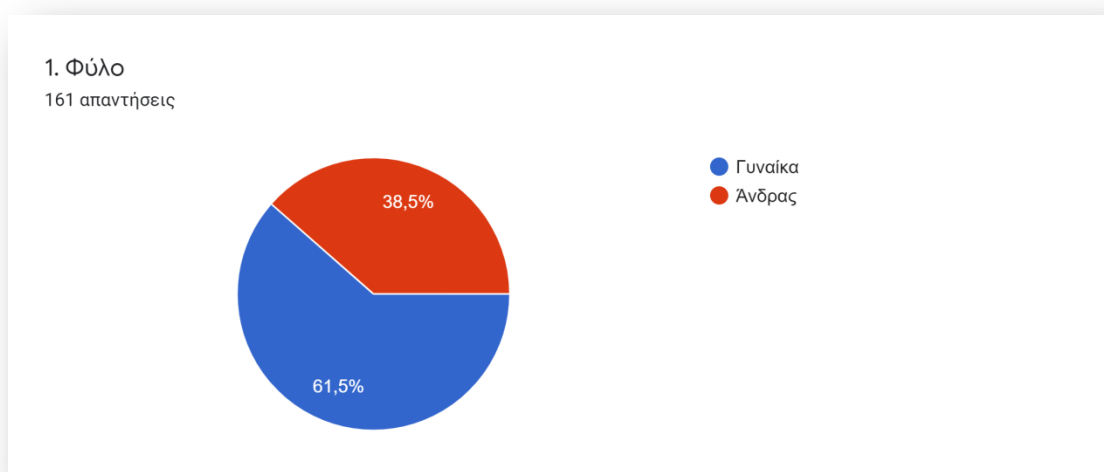
Λόγω της επιλογής του κλειστού τύπου ερωτήσεων για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, έγινε προσπάθεια το ερωτηματολόγιο να περιέχει μικρό αριθμό ερωτήσεων, διατυπωμένων σε απλές, σαφείς και σύντομες προτάσεις, ώστε να είναι άμεσα κατανοητές στους ερωτώμενους. Για το λόγο αυτό, προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν ασάφειες και ελαττώματα, προηγήθηκε μία πιλοτική έρευνα. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο δόθηκε για συμπλήρωση δοκιμαστικά σε πέντε δικηγόρους,, οι οποίοι όμως δεν συμπεριελήφθησαν στο δείγμα για λόγους δεοντολογίας. Ακολούθως, μόλις τα ερωτηματολόγια συλλέχθηκαν, έγιναν οι απαραίτητες διορθώσεις βάσει των παρατηρήσεών τους. Επιδιώχθηκε η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου να είναι σύντομη και συγκεκριμένα να μην ξεπερνά τα 10' της ώρας, ώστε να αυξηθεί το ποσοστό ανταπόκρισης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Αποτελέσματα – ευρήματα

5.1 Αναλυτική παρουσίαση αποτελεσμάτων

5.1.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

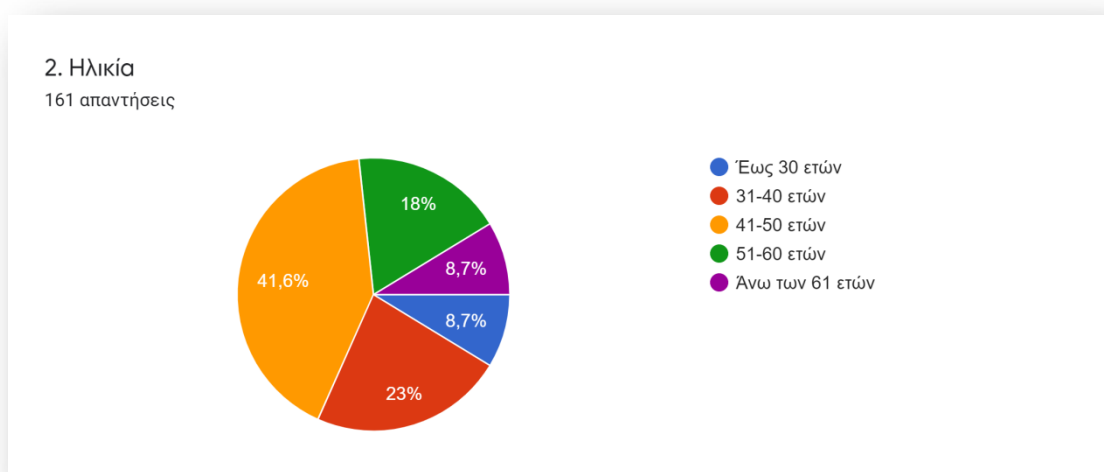
Ερώτηση 1

Γράφημα 1. Φύλο

Παρατηρούμε, όπως φαίνεται στο γράφημα 1, ότι από τους 161 συμμετέχοντες στην έρευνα, η συμμετοχή των γυναικών είναι μεγαλύτερη καθώς ανταποκρίθηκαν 99 γυναίκες (ποσοστό 61,5%) και 62 άνδρες (ποσοστό 38,5%).

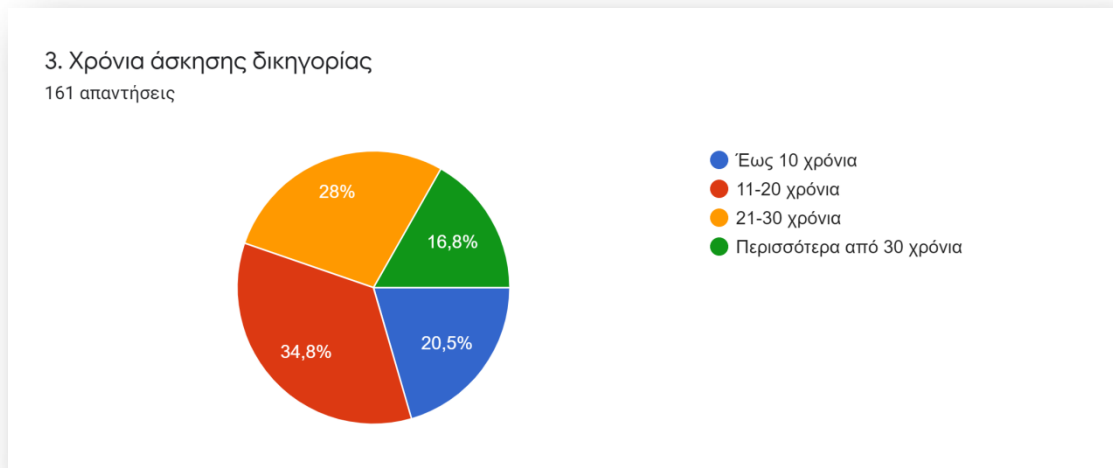
Ερώτηση 2:

Γράφημα 2. Ηλικία

Οι ηλικιακές ομάδες των δικηγόρων που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν χωρισμένες σε δεκαετίες. Όπως φαίνεται στο γράφημα 2, το μεγαλύτερο ποσοστό (41,6%) ανήκει στην ώριμη ηλικία των 41 έως 50 ετών. Η επόμενη μεγαλύτερη ομάδα ανήκει στην ηλικία των 31 έως 40 ετών σε ποσοστό 23% . Οι νεοφώτιστοι κάτω των 30 ετών δικηγόροι και η παλαιότερη γενιά των δικηγόρων άνω των 61 ετών αντιπροσωπεύονται ισότιμα σε ποσοστό 8,7%. Διαπιστώνουμε συνεπώς ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα ανήκουν κυρίως σε ηλικιακές ομάδες που αφ' ενός χαρακτηρίζονται από δημιουργικότητα και δυναμισμό αφ' ετέρου ήρθαν από νεαρή ηλικία σε επαφή με τις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο.

Ερώτηση 3:

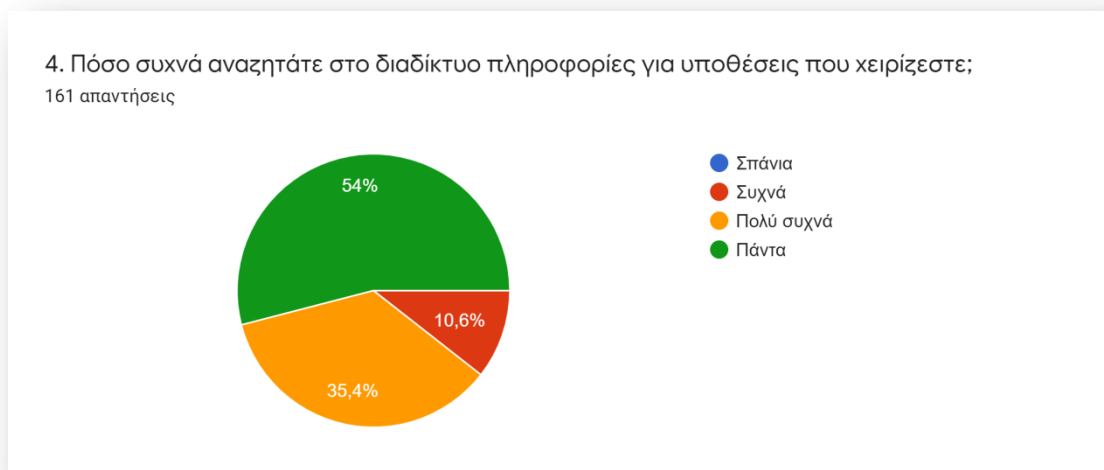

Γράφημα 3. Επαγγελματική εμπειρία

Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν και από το γράφημα 3 όπου αποτυπώνεται η επαγγελματική εμπειρία των συμμετεχόντων, χωρισμένη και πάλι σε δεκαετίες. Το 20,5% είναι νέοι δικηγόροι με μέγιστο χρόνο άσκησης δικηγορίας τα 10 χρόνια, ενώ στον αντίποδα, όσοι ασκούν δικηγορία για περισσότερο από 30 χρόνια καταλαμβάνουν το 16,8% των συμμετεχόντων. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (34,8%) ασκεί δικηγορία περισσότερα από 11 και έως 20 χρόνια και το αμέσως επόμενο σε μέγεθος ποσοστό (28%) δικηγορεί από 21 έως 30 χρόνια. Συνεπώς, το συντριπτικό ποσοστό των συμμετεχόντων διαθέτει αρκετή έως μεγάλη επαγγελματική εμπειρία.

5.1.2 Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Δικηγορικό επάγγελμα και διαδίκτυο

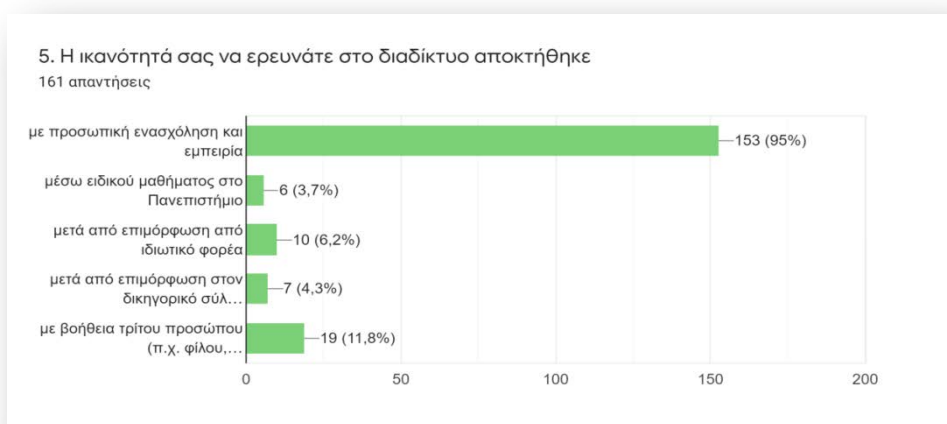
Ερώτηση 4:

Γράφημα 4. Συχνότητα χρήσης του διαδικτύου

Όπως φαίνεται στο γράφημα 4, το 54% των ερωτηθέντων απάντησε ότι χρησιμοποιεί πάντα το διαδίκτυο κατά τον χειρισμό των επαγγελματικών του υποθέσεων, ενώ ένα επίσης μεγάλο ποσοστό (35,4%) απάντησε ότι το χρησιμοποιεί πολύ συχνά. «Συχνά» δήλωσε ότι χρησιμοποιεί το διαδίκτυο το 10,6% των δικηγόρων, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι η επιλογή «Σπάνια» δεν προτιμήθηκε από κανέναν. Αποδεικνύεται συνεπώς ότι το διαδίκτυο αποτελεί για τους δικηγόρους πρωταρχική επιλογή και απαραίτητο εργαλείο στην αναζήτηση πληροφοριών χρήσιμων για την υποστήριξη των επαγγελματικών τους υποθέσεων.

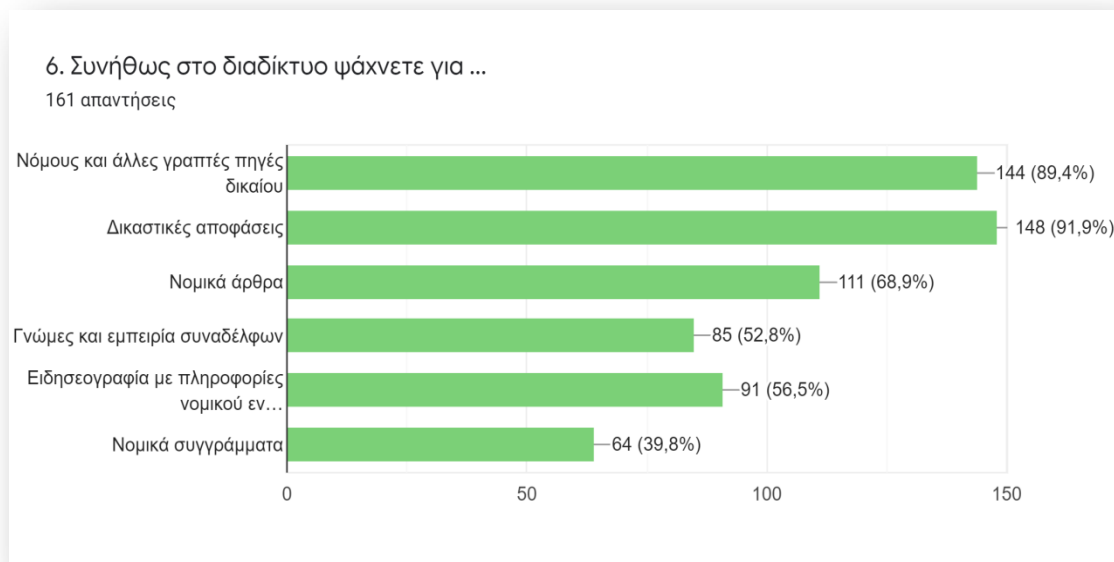
Ερώτηση 5:

Γράφημα 5. Τρόπος απόκτησης της ικανότητας έρευνας στο διαδίκτυο

Η ικανότητα των δικηγόρων να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, όπως προκύπτει από το παραπάνω γράφημα οφείλεται σε συντριπτικό ποσοστό και κατά κύριο λόγο σε προσωπική προσπάθεια. Την απάντηση αυτή έδωσαν συνολικά 153 άτομα, αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 95% των συμμετεχόντων. Οι υπόλοιπες απαντήσεις και ειδικά αυτές που αναφέρονται σε κάποιου είδους επιμόρφωση, καταγράφουν πολύ χαμηλά ποσοστά, με τελευταία στις επιλογές των συμμετεχόντων την εκπαίδευση «μέσω ειδικού πανεπιστημιακού μαθήματος» που προτιμήθηκε από μόλις 6 άτομα (ποσοστό 3,7%). Διαπιστώνεται συνεπώς ότι υπάρχει σε ευρεία κλίμακα έλλειψη εκπαίδευσης των δικηγόρων σε τεχνικές αναζήτησης και στη χρήση του διαδικτύου.

Ερώτηση 6:

Γράφημα 6. Είδος αναζητούμενων πληροφοριών

Όσον αφορά το αντικείμενο του ερευνητικού ενδιαφέροντος των δικηγόρων στο διαδίκτυο, φαίνεται ότι οι αναζητούμενες πληροφορίες καλύπτουν όλη το φάσμα των πηγών. Σύμφωνα με το γράφημα 6, οι δικαστικές αποφάσεις με ποσοστό 91,9% και οι νόμοι και άλλες γραπτές πηγές δικαίου με ποσοστό 89,4% προηγούνται, ενώ τελευταία στις προτιμήσεις αναζήτησης είναι τα νομικά συγγράμματα με ποσοστό 39,8%.

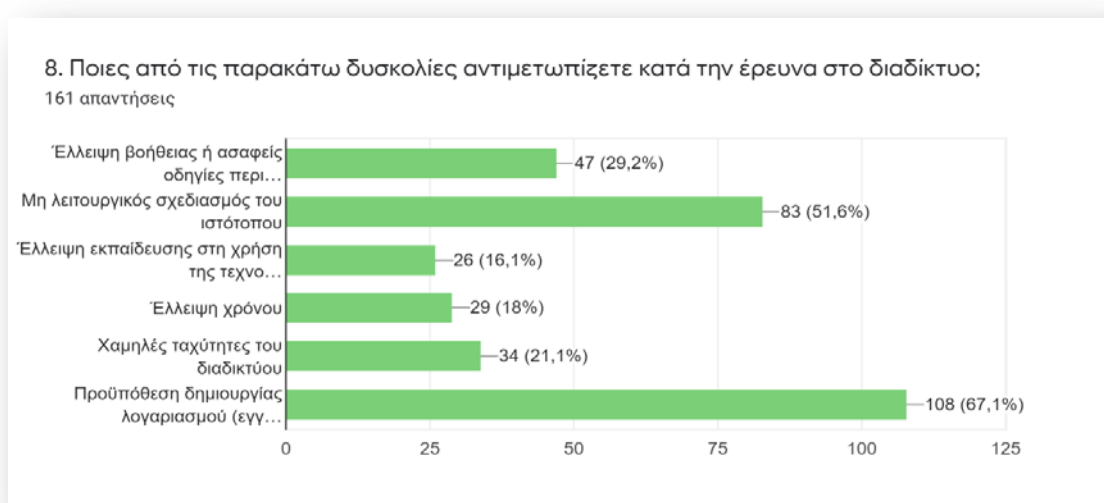
Ερώτηση 7:

Γράφημα 7. Αναζήτηση βοήθειας κατά την έρευνα

Παρά το γεγονός ότι το συντριπτικό ποσοστό των ερωτηθέντων δεν έχει εκπαιδευτεί σε τεχνικές αναζήτησης και στη χρήση του διαδικτύου (βλ. γράφημα 5), εντούτοις φαίνεται ότι αισθάνονται αρκετά σίγουροι για τις ερευνητικές τους ικανότητες στο ψηφιακό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στο γράφημα 7, το μεγαλύτερο ποσοστό (49,1%) δήλωσε ότι σπάνια χρειάζεται βοήθεια, ενώ το 19,3% δήλωσε ότι δεν χρειάζεται βοήθεια ποτέ. Στον αντίποδα, 15,5% και 19,3% δήλωσε ότι χρειάζονται βοήθεια «Συχνά» και «Πολύ συχνά» αντίστοιχα.

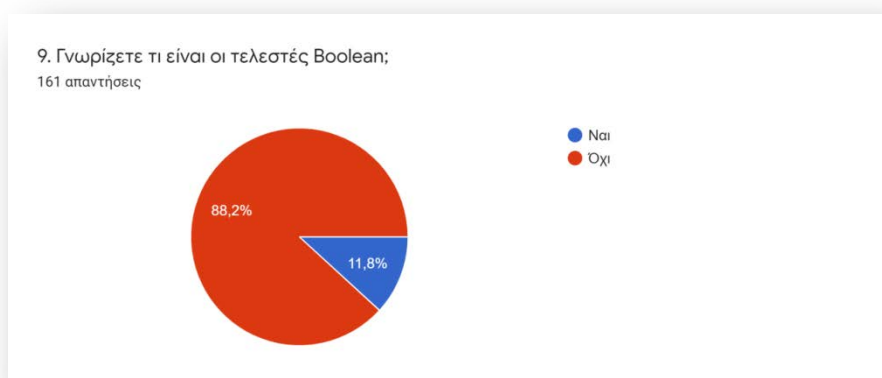
Ερώτηση 8:

Γράφημα 8. Δυσκολίες κατά την έρευνα

Η κύρια δυσκολία που φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι δικηγόροι κατά την έρευνα στο διαδίκτυο σύμφωνα με το γράφημα 8, είναι η προϋπόθεση δημιουργίας λογαριασμού. Αυτό απάντησαν 108 ερωτηθέντες (ποσοστό 67,1%), ενώ ο μη λειτουργικός σχεδιασμός του ιστότοπου εμφανίζεται ως η αμέσως επόμενη δυσκολία (83 άτομα, ποσοστό 51,6%). Η έλλειψη εκπαίδευσης στη χρήση της τεχνολογίας της πληροφορίας κρίθηκε ως ο λιγότερο ουσιαστικός λόγος για τις δυσχέρειες στην έρευνα στο διαδίκτυο συγκεντρώνοντας το χαμηλότερο ποσοστό των επιλογών (29 άτομα, ποσοστό 16,1%).

Ερώτηση 9:

Γράφημα 9. Γνώση τεχνικών αναζήτησης

Στο γράφημα 9 αποτυπώνονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σε ερώτηση που στόχο είχε να ελέγξει τις γνώσεις τους σε τεχνικές αναζήτησης πληροφοριών. Όπως προέκυψε, μόλις 19 άτομα που αντιστοιχούν στο 11,8% των ερωτηθέντων γνώριζαν τους τελεστές Boolean. Το υπόλοιπο 88,2% (142 άτομα) απάντησε αρνητικά όπως αναμενόταν αφού, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, οι δικηγόροι σε συντριπτικό ποσοστό είναι αυτοδίδακτοι στην έρευνα στο διαδίκτυο.

Ερώτηση 10:

Γράφημα 10. Έντυπες vs ηλεκτρονικές πηγές

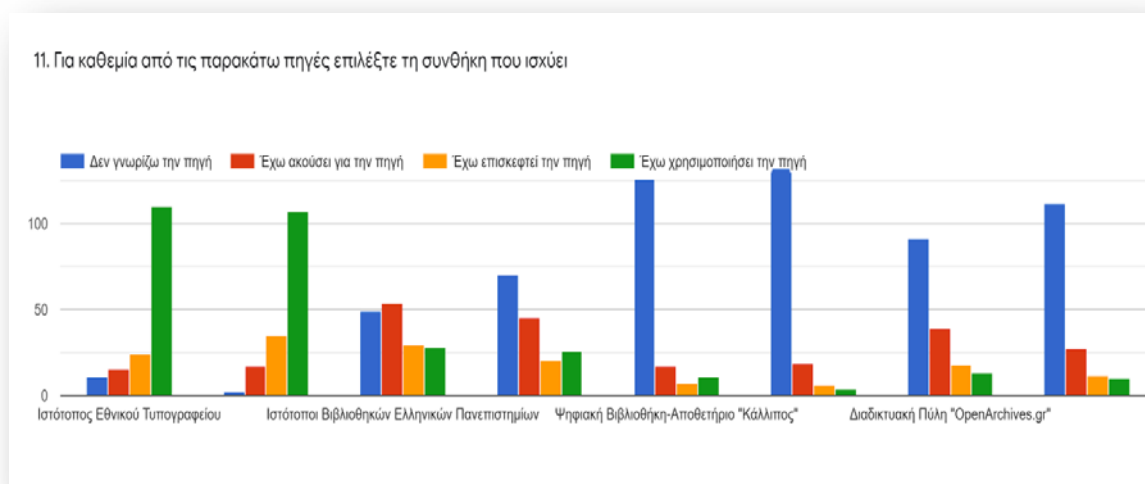
Από το γράφημα 10 προκύπτει ότι οι ηλεκτρονικές πηγές προηγούνται σημαντικά στις προτιμήσεις των ερωτηθέντων σε ποσοστό 60,9% (98 άτομα) σε σύγκριση με ποσοστό 39,1% (63 άτομα) που εξέφρασαν την προτίμησή τους στις έντυπες πηγές. Διαπιστώνεται όμως ότι, αν και η τάση προς τις ηλεκτρονικές πηγές είναι προφανής, ένα σεβαστό ποσοστό παραμένει πιστό στις έντυπες πηγές.

5.1.3 Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Δικηγόροι & πηγές νομικής πληροφόρησης

Α) Δικηγόροι & πηγές ανοικτής πρόσβασης

Προκειμένου να διερευνηθεί το επίπεδο της ενημέρωσης των δικηγόρων σχετικά με τις υπάρχουσες πηγές ανοικτού νομικού περιεχομένου, δόθηκε στους συμμετέχοντες στην έρευνα ένας κατάλογος με οκτώ τέτοιες πηγές.

Ερώτηση 11:

Γράφημα 11. Δικηγόροι και πηγές ανοικτής πρόσβασης

Σύμφωνα με το γράφημα 11:

- Πιο γνωστή πηγή αποδείχτηκε ο **ιστότοπος του Εθνικού Τυπογραφείου** καθώς 110 δικηγόροι, όπως δήλωσαν, τον είχαν χρησιμοποιήσει (ποσοστό 68%), 24 τον είχαν επισκεφτεί (ποσοστό 15%), 16 είχαν ακούσει γι' αυτόν (ποσοστό 10%) και 11 δεν τον γνώριζαν καθόλου (ποσοστό 7%).
- Επόμενη πιο γνωστή στους ερωτηθέντες πηγή ανοικτής πρόσβασης ήταν οι **ιστότοποι των Ελληνικών Δικαστηρίων**, τους οποίους 107 είχαν χρησιμοποιήσει

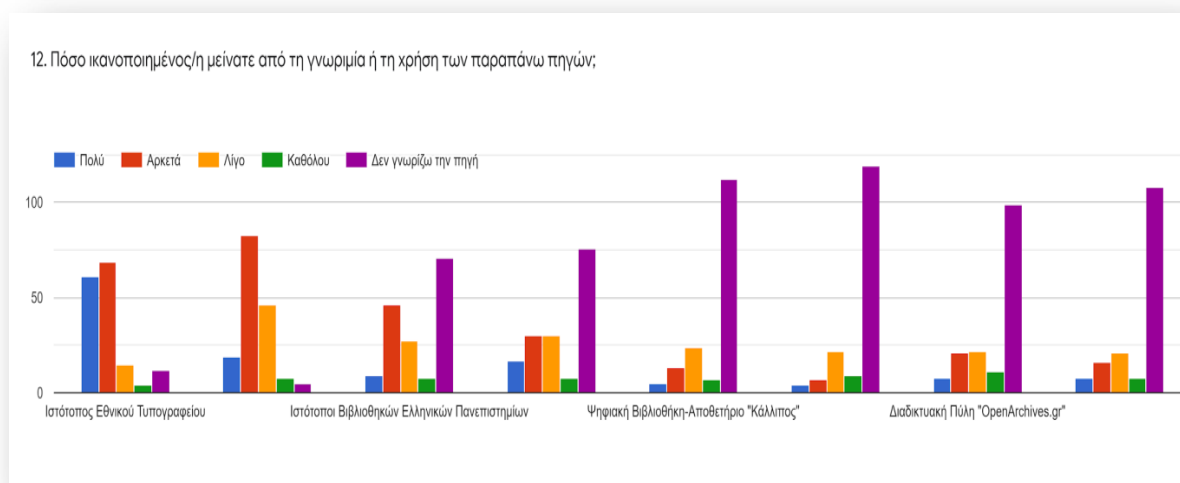
(ποσοστό 66%), 35 είχαν επισκεφτεί (ποσοστό 22%), 17 γνώριζαν εξ ακοής (ποσοστό 11%) και μόνο 2 δεν γνώριζαν καθόλου (ποσοστό 1%).

- Όσον αφορά τους **ιστότοπους των Βιβλιοθηκών των Ελληνικών Πανεπιστημίων**, 54 δήλωσαν ότι είχαν ακούσει για αυτούς (ποσοστό 34%), 49 ότι δεν τους γνώριζαν (ποσοστό 30%), 30 ότι τους είχαν επισκεφτεί (ποσοστό 19%) και 28 ότι τους είχαν χρησιμοποιήσει (ποσοστό 17%).
- Συνεχίζοντας με τις λιγότερο γνωστές πηγές, 70 άτομα δεν γνώριζαν το **Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών** του ΕΚΤ (ποσοστό 44%), 45 την είχαν ακούσει (ποσοστό 28%), 26 την είχαν χρησιμοποιήσει (ποσοστό 16%) και τέλος 20 την είχαν επισκεφτεί (ποσοστό 12%).
- Από τους ερωτηθέντες, 126 άτομα (ποσοστό 78%) δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν την **Ψηφιακή βιβλιοθήκη-Αποθετήριο «Κάλλιπος»**. Μόνο 17 την είχαν ακούσει (ποσοστό 11%), 11 την είχαν χρησιμοποιήσει (ποσοστό 7%) και μόλις 7 είχαν επισκεφτεί (ποσοστό 4%).
- Το μεγαλύτερο αρνητικό ποσοστό (82%) κατέγραψε η **Διαδικτυακή Πύλη «η Αργώ»** καθώς 132 από τους 161 συμμετέχοντες δεν την γνώριζαν, 19 την είχαν μόνο ακουστά (ποσοστό 12%), ενώ μόλις 6 την είχαν επισκεφτεί (ποσοστό 4%) και τέλος 4 την είχαν χρησιμοποιήσει (ποσοστό 2%).
- Η **Διαδικτυακή πύλη “OpenArchives.gr”** ήταν άγνωστη σε 91 δικηγόρους (ποσοστό 57%), γνωστή εξ ακοής σε 39 (ποσοστό 24%), την είχαν επισκεφτεί 18 (ποσοστό 11%) και είχε χρησιμοποιηθεί από 13 συμμετέχοντες (ποσοστό 8%).
- Τέλος, πολύ μεγάλος αριθμός δικηγόρων (112 ερωτηθέντες που αντιστοιχεί σε ποσοστό 70%) δεν γνώριζε τον **Εθνικό Συλλογικό Κατάλογο Επιστημονικών Περιοδικών**, 27 είχαν ακούσει γι’ αυτόν (ποσοστό 17%), 12 είχαν επισκεφτεί τον ιστότοπο (ποσοστό 7%) και 10 τον είχαν χρησιμοποιήσει (ποσοστό 6%).

Συμπερασματικά, οι πηγές ανοικτής πρόσβασης που οι ερωτηθέντες γνωρίζουν και χρησιμοποιούν είναι πολύ λίγες και συγκεκριμένες καθώς μόνο δύο από τις οκτώ πηγές που προτάθηκαν ήταν ευρύτερα γνωστές.

Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να εκφράσουν την ικανοποίησή τους για καθεμία από τις παραπάνω πηγές είτε ως χρήστες είτε ως απλοί επισκέπτες της αντίστοιχης ιστοσελίδας και δόθηκε ειδική επιλογή για όσους δεν γνώριζαν την πηγή.

Ερώτηση 12:

Γράφημα 12. Ικανοποίηση από πηγές ανοικτής πρόσβασης

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που αποτυπώνονται στο γράφημα 12:

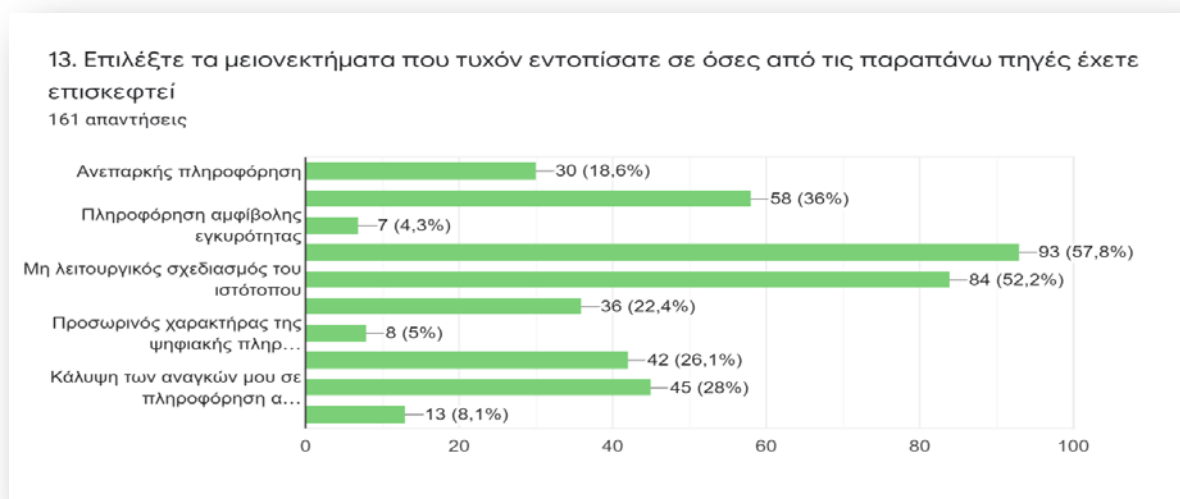
- Ο **Ιστότοπος του Εθνικού τυπογραφείου** συγκέντρωσε το μεγαλύτερο ποσοστό ικανοποίησης καθώς 61 συμμετέχοντες δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι (ποσοστό 37,9%), 69 αρκετά ικανοποιημένοι (ποσοστό 42,9%) ενώ μόλις 15 (ποσοστό 9,3%) δήλωσαν λίγο ικανοποιημένοι και 4 καθόλου (ποσοστό 2,5%).
- Επίσης ικανοποιητική ήταν η εμπειρία των δικηγόρων από τους **Ιστότοπους των Ελληνικών Δικαστηρίων** καθώς 83 δήλωσαν αρκετά ικανοποιημένοι (ποσοστό 51,6%) και 19 πολύ ικανοποιημένοι (ποσοστό 11,8%). Λίγο και καθόλου ικανοποιημένοι δήλωσαν 46 και 8 αντίστοιχα (ποσοστό 28,6% και 5,0%).
- Από όσους είχαν εμπειρία από τους **Ιστότοπους των Βιβλιοθηκών των Ελληνικών Πανεπιστημίων** το 5,6% δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι (9 άτομα), αρκετά ικανοποιημένο δήλωσε το 28,6% (46 άτομα), λίγο το 16,8% (27 άτομα) και το 5,0% καθόλου ικανοποιημένο (8 άτομα).
- Στη ζώνη των λιγότερο γνωστών πηγών, το **Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών** ικανοποίησε πολύ 17 δικηγόρους (ποσοστό 10,6%), αρκετά όπως και λίγο 30 δικηγόρους (ποσοστό 18,6% σε κάθε περίπτωση) και καθόλου 8 (ποσοστό 5%).
- Ακόμα λιγότερο γνωστό στους ερωτηθέντες το Αποθετήριο «Κάλλιπος», άφησε πολύ ικανοποιημένους μόνο 5 δικηγόρους (ποσοστό 3,1%) και αρκετά ικανοποιημένους 13 (ποσοστό 8,1%). Λίγο και καθόλου ικανοποιημένοι έμειναν 24 και 7 δικηγόροι αντίστοιχα (ποσοστό 14,9% και 4,3%).

- Η λιγότερο γνωστή από όλες τις πηγές **Διαδικτυακή Πύλη «η Αργώ»**, ικανοποίησε πολύ μόλις 4 ερωτηθέντες (ποσοστό 2,5%), αρκετά 7 (ποσοστό 4,3%), ενώ οι περισσότεροι (22 άτομα που αντιστοιχεί σε ποσοστό 13,7%) δήλωσαν λίγο ικανοποιημένοι. Καθόλου ικανοποιημένοι δήλωσαν 9 δικηγόροι (ποσοστό 5,6%).
- Για τη **Διαδικτυακή Πύλη “OpenArchives.gr”** μόλις 8 συμμετέχοντες δήλωσαν πολύ ικανοποιημένοι (ποσοστό 5,0%) και 21 αρκετά ικανοποιημένοι (ποσοστό 13,0%). Παρόμοιο ποσοστό 13,7% δήλωσε λίγο ικανοποιημένο (22 άτομα) και καθόλου ικανοποιημένο δήλωσε το 6,8% (11 άτομα).
- Τέλος, ο **Εθνικός Συλλογικός Κατάλογος Επιστημονικών Περιοδικών** ικανοποίησε πολύ 8 ερωτηθέντες (ποσοστό 5,0%), αρκετά 16 (ποσοστό 9,9%), λίγο 21 (ποσοστό 13,0%) και καθόλου 8 (ποσοστό 5,0%).

Από τη σύγκριση των δύο τελευταίων γραφημάτων μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η ικανοποίηση των συμμετεχόντων από τις πηγές ανοικτής πρόσβασης αντικατοπτρίζεται στη συχνότητα χρήσης των πηγών αυτών. Όσο μεγαλύτερη εμφανίζεται δηλαδή η χρήση των πηγών αυτών τόσο περισσότερο θετική είναι η γνώμη τους.

Σε συνέχεια των προηγούμενων ερωτήσεων και προκειμένου να ολοκληρωθεί η εικόνα της άποψης των δικηγόρων για τις πηγές ανοικτής πρόσβασης, τους ζητήθηκε να επιλέξουν από κατάλογο 10 μειονεκτημάτων, εκείνα που τυχόν εντόπισαν.

Ερώτηση 13:

Γράφημα 13. Μειονεκτήματα πηγών ανοικτής πρόσβασης

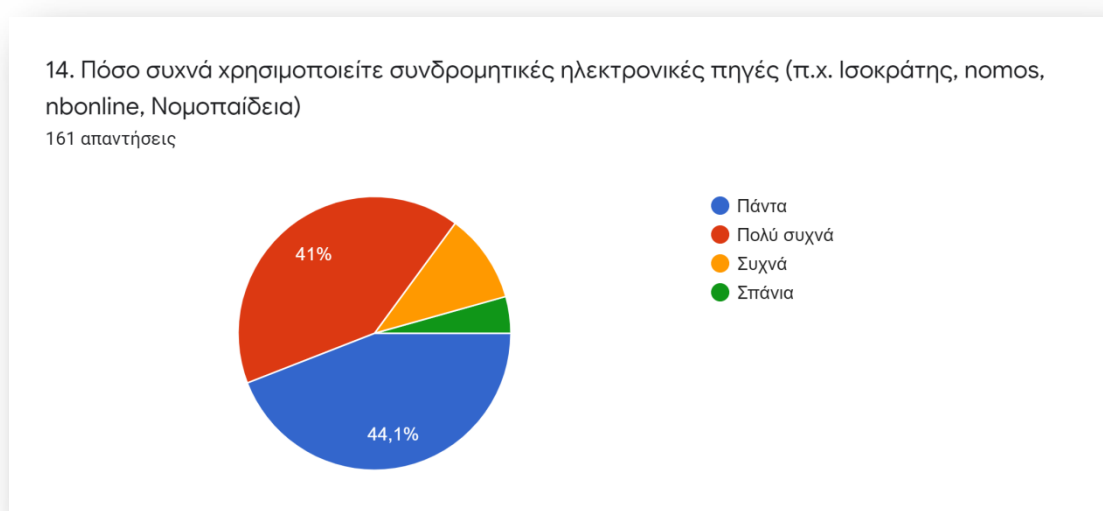
Όπως φαίνεται στο γράφημα 13, η κακή οργάνωση της πληροφορίας ενόχλησε τους περισσότερους σε ποσοστό 57,8% (93 άτομα) και αμέσως μετά ο μη λειτουργικός

σχεδιασμός του ιστότοπου σε ποσοστό 52,2% (84 άτομα). Ως σημαντικό μειονέκτημα έκριναν επίσης τη μη επικαιροποιημένη πληροφόρηση (58 άτομα, ποσοστό 36%), ενώ ένα σημαντικό ποσοστό επικαλέστηκε κάλυψη των αναγκών του από άλλες πηγές (45 άτομα, ποσοστό 28%). Την έλλειψη βοήθειας και την ασάφεια των οδηγιών περιήγησης στον ιστότοπο εντόπισε ως μειονέκτημα το 26,1% των ερωτηθέντων (42 άτομα) και την κακή διεπαφή το 22,4% (36 άτομα). Ο προσωρινός χαρακτήρας της ψηφιακής πληροφορίας και η αμφίβολη εγκυρότητα δεν θεωρήθηκαν σημαντικά μειονεκτήματα καθώς απασχόλησαν μόνο το 5% (8 άτομα) και 4,3% (7 άτομα) αντίστοιχα. Τέλος, 13 άτομα (ποσοστό 8,1%) είχαν απόλυτα θετική γνώμη καθώς δεν εντόπισαν κάποιο μειονέκτημα. Η αξιολόγηση των απαντήσεων στη συγκεκριμένη ερώτηση θα γίνει στην επόμενη ενότητα σε σύγκριση με τις απαντήσεις στην αντίστοιχη ερώτηση που αφορά τις συνδρομητικές πηγές.

B) Δικηγόροι & συνδρομητικές πηγές

Οι επόμενες τρεις ερωτήσεις αφορούσαν την εμπειρία των δικηγόρων από τις συνδρομητικές ηλεκτρονικές πηγές και συγκεκριμένα τη συχνότητα χρήσης, την ικανοποίηση και τα τυχόν μειονεκτήματα που εντοπίζουν σε αυτές. Στόχος της σειράς αυτής ερωτήσεων ήταν, μέσα από τη σύγκριση με τις προηγούμενες απαντήσεις, να εξαχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα όσον αφορά το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της εργασίας αυτής σχετικά με τις απόψεις των ελλήνων δικηγόρων για τις πηγές ανοιχτής πρόσβασης με νομικό περιεχόμενο.

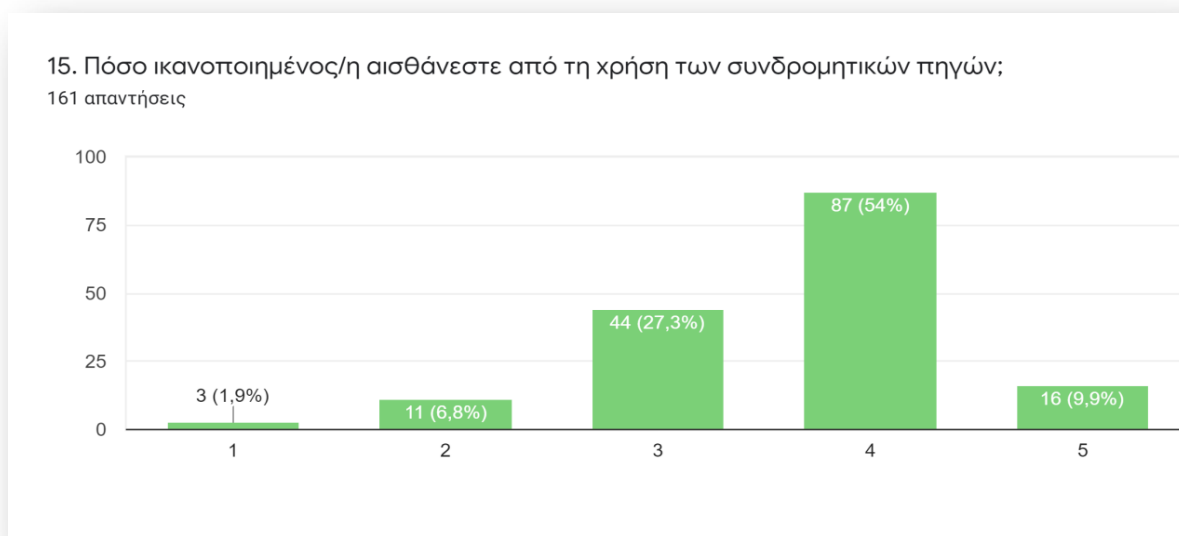
Ερώτηση 14:

Γράφημα 14. Συχνότητα χρήσης συνδρομητικών ηλεκτρονικών πηγών

Από το γράφημα 14 προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες δικηγόροι, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, χρησιμοποιούν τις συνδρομητικές πηγές στην αναζήτηση των νομικών πληροφοριών που χρειάζονται για τον χειρισμό των υποθέσεών τους. Συγκεκριμένα το 44,1% απάντησε ότι τις χρησιμοποιεί «Πάντα» (71 άτομα), το 41% «Πολύ συχνά» (66 άτομα) και το 10,6% «Συχνά» (17 άτομα). Αντιθέτως, μόλις το 4,3% (7 άτομα) απάντησε «Σπάνια».

Ερώτηση 15:

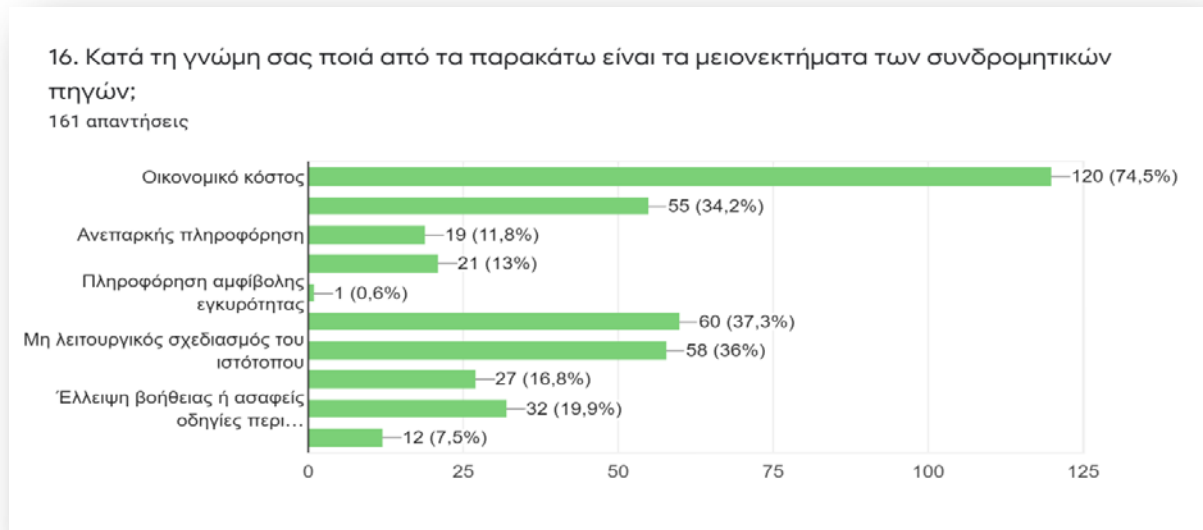

Γράφημα 15. Βαθμός ικανοποίησης από τη χρήση συνδρομητικών πηγών

Όσον αφορά την ικανοποίηση των ερωτηθέντων από τη χρήση των συνδρομητικών πηγών, όπως φαίνεται στο παραπάνω γράφημα 15, οι περισσότεροι δικηγόροι δήλωσαν είτε αρκετά είτε πολύ ικανοποιημένοι. Συγκεκριμένα, σε κλίμακα από 1 έως 5, 87 άτομα (ποσοστό 54%) επέλεξαν τον αριθμό 4 που αντιστοιχούσε στην επιλογή «Αρκετά ικανοποιημένος» και 16 άτομα (ποσοστό 9,9%) τον αριθμό 5 που αντιστοιχούσε στην επιλογή «Πολύ ικανοποιημένος». Ένας μεγάλος όμως αριθμός δικηγόρων δήλωσε είτε μέτρια (επιλογή 3, 44 άτομα, ποσοστό 27,3%), είτε ελάχιστα (αριθμός 2, 11 άτομα, ποσοστό 6,8%) είτε καθόλου ικανοποιημένος από τις συνδρομητικές πηγές (αριθμός 1, 3 άτομα, ποσοστό 1,9%).

Όπως και στην περίπτωση των ανοικτών πηγών, στην επόμενη ερώτηση δόθηκε στους συμμετέχοντες ένας κατάλογος με 10 πιθανά μειονεκτήματα των συνδρομητικών πηγών για να επιλέξουν. Τα αποτελέσματα εμφανίζονται στο γράφημα 16.

Ερώτηση 16:

Γράφημα 16. Μειονεκτήματα συνδρομητικών πηγών

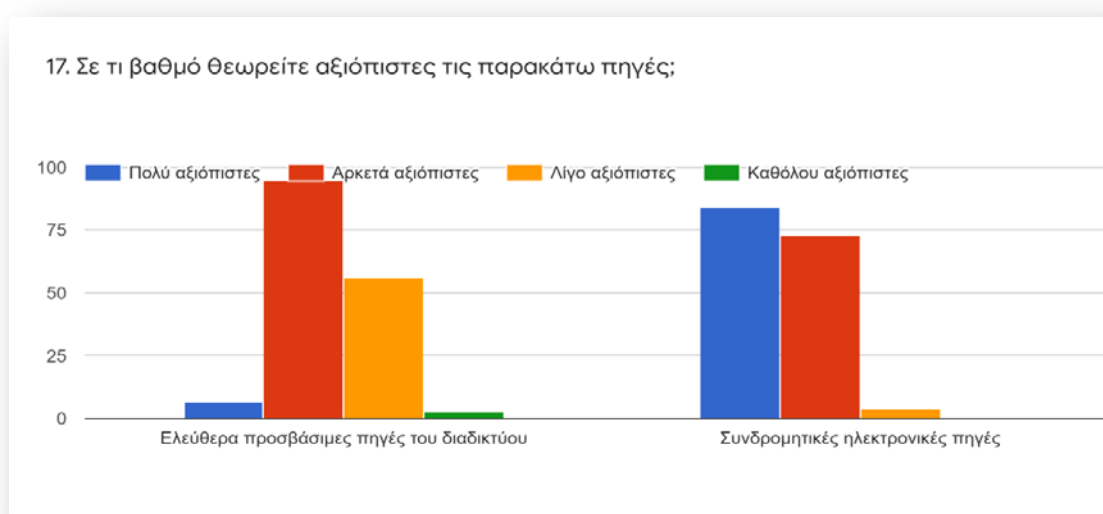
Με φθίνουσα σειρά επιλογών, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (120 άτομα, ποσοστό 74%), εντόπισε ως το βασικό μειονέκτημα το οικονομικό κόστος των συνδρομητικών πηγών. Επόμενα σε σειρά μειονεκτήματα τα οποία εντοπίστηκαν ήταν, με μεγάλη διαφορά, η κακή οργάνωση της πληροφορίας (60 άτομα, ποσοστό 37,3%), ο μη λειτουργικός σχεδιασμός του ιστότοπου (58 άτομα, ποσοστό 36%) και η μη δυνατότητα πρόσβασης μετά τη λήξη της συνδρομής (55 άτομα, ποσοστό 34,2%). Λίγοι δικηγόροι επέλεξαν ως μειονεκτήματα των συνδρομητικών πηγών την έλλειψη βοήθειας και ασάφειας των οδηγιών περιήγησης (32 άτομα, ποσοστό 19,9%), την προβληματική διεπαφή (27 άτομα, ποσοστό 16,8%), την μη επικαιροποιημένη πληροφόρηση (21 άτομα, ποσοστό 13%) και την ανεπαρκή πληροφόρηση (19 άτομα, ποσοστό 11,8%). Τέλος, μόλις 1 άτομο αμφισβήτησε την εγκυρότητα των συνδρομητικών πηγών (ποσοστό 0,6%), ενώ 12 άτομα (ποσοστό 7,5%) δεν βρήκαν σε αυτές κανένα μειονέκτημα.

Συγκρίνοντας τα γραφήματα υπ' αρ. 13 και 16 συμπεραίνουμε ότι διαφοροποιείται η γνώμη των ερωτηθέντων όσον αφορά την αξιολόγηση των μειονεκτημάτων ανοικτών και συνδρομητικών πηγών. Συγκεκριμένα, ενώ στις ανοικτές πηγές εντοπίζουν ως πιο σημαντικά μειονεκτήματα την κακή οργάνωση της πληροφορίας και τον μη λειτουργικό

σχεδιασμό του ιστότοπου, στις συνδρομητικές πηγές ως μεγαλύτερο με διαφορά μειονέκτημα επιλέχθηκε το οικονομικό τους κόστος. Στον αντίποδα, ως το λιγότερο σημαντικό μειονέκτημα των δύο κατηγοριών πηγών θεωρούν οι συμμετέχοντες δικηγόροι την έλλειψη εγκυρότητας της πληροφόρησης που προσφέρουν.

Με την επόμενη ερώτηση ολοκληρώνεται η σύγκριση ανοικτών και συνδρομητικών πηγών πληροφόρησης στις προτιμήσεις των δικηγόρων.

Ερώτηση 17:

Γράφημα 17. Αξιοπιστία ανοικτών και συνδρομητικών πηγών

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως αυτές αποτυπώνονται στο γράφημα 17, οι περισσότεροι έκριναν τις πηγές ανοικτής πρόσβασης «Αρκετά αξιόπιστες» (95 άτομα, ποσοστό 59%) και 7 τις βρήκαν «Πολύ αξιόπιστες» (ποσοστό 4,34%). Αρκετοί όμως ήταν αυτοί που τις βρήκαν «Λίγο αξιόπιστες» (56 άτομα, ποσοστό 34,78%) ενώ 3 άτομα τις απέρριψαν ως «Καθόλου αξιόπιστες» (ποσοστό 1,86%).

Η προτίμηση των δικηγόρων στις συνδρομητικές ηλεκτρονικές πηγές ήταν σαφής καθώς το σύνολο των ερωτηθέντων τις έκρινε είτε πολύ είτε αρκετά αξιόπιστες (84 άτομα, ποσοστό 52,87% και 73 άτομα, ποσοστό 45,34%).

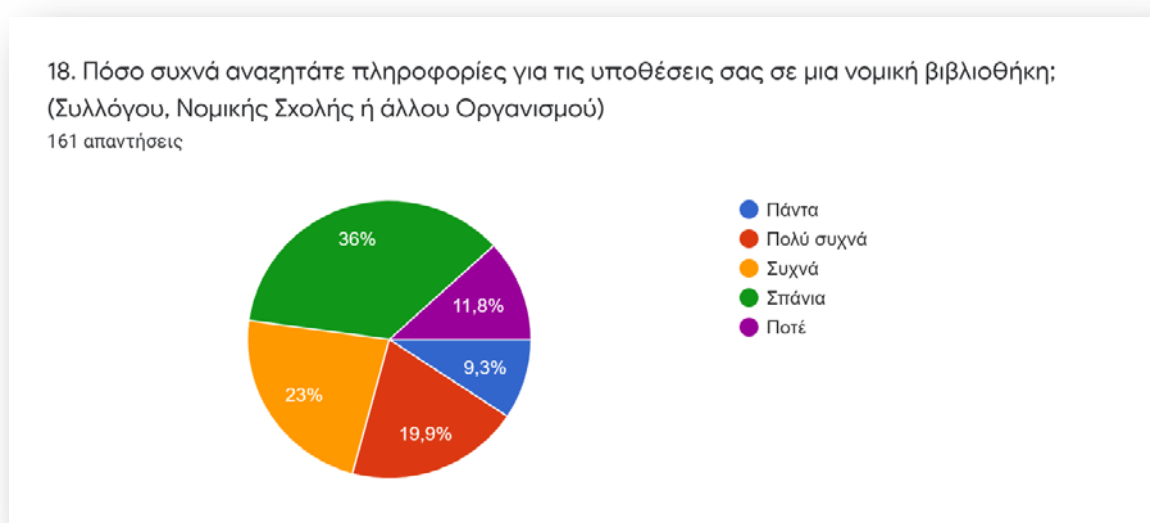
Από τη σύγκριση συνεπώς των προτιμήσεων διαπιστώνεται ότι, παρά την θετική διάθεσή τους απέναντι στις ελεύθερα προσβάσιμες πηγές του διαδικτύου, οι δικηγόροι αισθάνονται περισσότερο ασφαλείς με τις συνδρομητικές ηλεκτρονικές πηγές και τις εμπιστεύονται κατά την αναζήτηση των χρήσιμων για τις υποθέσεις τους νομικών πληροφοριών.

5.1.4 Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Δικηγόροι & νομικές βιβλιοθήκες

Μέσα από τις επόμενες τρεις ερωτήσεις διερευνήθηκε η σχέση των δικηγόρων με τις νομικές βιβλιοθήκες και η άποψή τους για τις υπηρεσίες τους, με στόχο να εξαχθούν συμπεράσματα για τυχόν δυνατότητες, οι τελευταίες, να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο στην αξιοποίηση των πηγών ανοικτής πρόσβασης προς όφελος των επαγγελματιών τους αναγκών.

Ερώτηση 18:

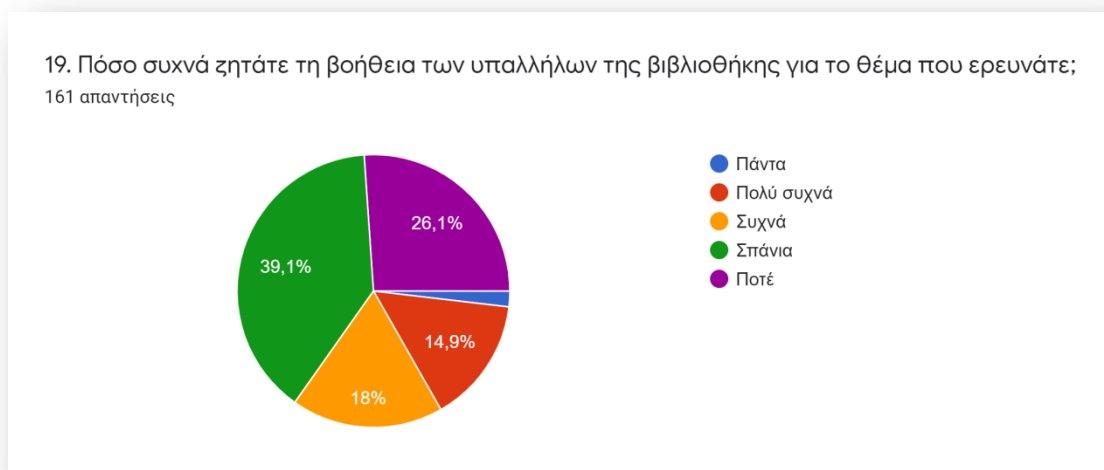

Γράφημα 18. Συχνότητα χρήσης υπηρεσιών νομικής βιβλιοθήκης

Όπως φαίνεται στο παραπάνω γράφημα, το μεγαλύτερο αθροιστικά ποσοστό των συμμετεχόντων δήλωσε ότι χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες κάποιας νομικής βιβλιοθήκης «Συχνά» (37 άτομα, 23%), «Πολύ συχνά» (32 άτομα, 19,9%) ή «Πάντα» (15 άτομα, 9,3%). Στον αντίποδα όμως, ένα επίσης αρκετά μεγάλο ποσοστό δήλωσε ότι χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες αυτές είτε «Σπάνια» (58 άτομα, 36%) είτε «Ποτέ» (19 άτομα, 11,8%). Συνεκτιμώντας τα ευρήματα από προηγούμενες απαντήσεις, θα μπορούσαμε να αποδώσουμε την εικόνα της επισκεψιμότητας των νομικών βιβλιοθηκών στην μέχρι κάποιο βαθμό κάλυψη των αναγκών των δικηγόρων από τις ηλεκτρονικές συνδρομητικές πηγές. Πρέπει εξάλλου να σημειωθεί ότι οι δικηγορικοί σύλλογοι παρέχουν στα μέλη τους, έναντι μικρής οικονομικής επιβάρυνσης μέσω της ετήσιας συνδρομής τους, πρόσβαση σε Τράπεζες Νομικών Πληροφοριών όπως οι «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ» και «ΝΟΜΟΣ». Ταυτόχρονα όμως, το υψηλό ποσοστό των συμμετεχόντων που δήλωσε ότι χρησιμοποιεί τις νομικές

βιβλιοθήκες, ανεξάρτητα από τη συχνότητα επίσκεψης, αποδεικνύει ότι η σχέση των δικηγόρων με τις νομικές βιβλιοθήκες εξακολουθεί να είναι ισχυρή και ανοικτή σε βελτίωση.

Ερώτηση 19:

Γράφημα 19. Συχνότητα αναζήτησης υποστήριξης από το προσωπικό της νομικής βιβλιοθήκης

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων όπως εμφανίζονται στο γράφημα υπ' αρ. 19, προκύπτει ότι οι περισσότεροι είναι αρκετά εξοικειωμένοι με το περιβάλλον μιας νομικής βιβλιοθήκης. Συγκεκριμένα, αναζητούν βοήθεια από το προσωπικό της βιβλιοθήκης είτε «Σπάνια (63 άτομα, 39%) είτε «Ποτέ» (42 άτομα, 26,1%). Υπάρχει όμως και ένα μεγάλο ποσοστό χρηστών που προσφεύγουν στη βοήθεια του προσωπικού «Συχνά» (29 άτομα, 18%) και «Πολύ συχνά» (24 άτομα, 14,9%), ενώ 3 άτομα δήλωσαν ότι αναζητούν τη βοήθεια των υπαλλήλων «Πάντα» (ποσοστό 1,9%).

Στην τελευταία ερώτηση ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να επιλέξουν, από έναν κατάλογο 5 πιθανών δράσεων μιας νομικής βιβλιοθήκης, εκείνες που κατά τη γνώμη τους θα τους βοηθούσαν να βελτιώσουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους στο διαδίκτυο.

Ερώτηση 20:

Γράφημα 20. Προτάσεις βελτίωσης υπηρεσιών νομικής βιβλιοθήκης

Είναι αξιοσημείωτο ότι μεταξύ των προτάσεων που εμφανίζονται στο γράφημα 20, η πιο δημοφιλής ήταν η «Διασύνδεση με πηγές νομικής πληροφόρησης (links) μέσω του ιστότοπου της βιβλιοθήκης» (127 άτομα, ποσοστό 78,9%) ενώ αμέσως επόμενη σε επιλογές είναι η πρόταση για «Υπηρεσία άμεσης ηλεκτρονικής ή/και τηλεφωνικής επικοινωνίας με έναν βιβλιοθηκονόμο (ask a librarian)» (96 άτομα, ποσοστό 59,6%). Μεγάλος αριθμός ερωτηθέντων βρήκε επίσης χρήσιμη την «Εκπαίδευση σε τεχνικές αναζήτησης με ηλεκτρονικό υλικό (π.χ. video, power point, κείμενα)» (79 άτομα, ποσοστό 49,1%), ενώ 60 άτομα (ποσοστό 37,3%) επέλεξαν τη «Διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων (δια ζώσης ή εξ' αποστάσεως)». Τελευταία στις επιλογές των δικηγόρων ήταν η «Εκπαίδευση στις τεχνικές αναζήτησης με έντυπο υλικό (π.χ. φυλλάδια)» καθώς την προτίμησαν μόνο 38 άτομα (ποσοστό 23,6%).

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ενότητα αυτή των ερωτήσεων διαπιστώνεται ότι οι δικηγόροι διαβλέπουν στις νομικές βιβλιοθήκες περιθώριο για ενεργότερο ρόλο στην διευκόλυνση και υποστήριξη της διαδικτυακής τους έρευνας. Ο ρόλος αυτός συνδέεται άμεσα με τις ηλεκτρονικές-ψηφιακές δυνατότητες της νομικής βιβλιοθήκης μέσω των οποίων είναι εφικτό και ευπρόσδεκτο να ενταχθεί στις υπηρεσίες της η διασύνδεση με τις πηγές ανοιχτής πρόσβασης και η αξιοποίησή τους προς όφελος των επαγγελματικών αναγκών των χρηστών τους δικηγόρων.

5.2 Κυριότερα ευρήματα

Από την ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα δικηγόροι προκύπτουν συγκεντρωτικά τα παρακάτω:

5.2.1 Από τα δημογραφικά στοιχεία

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην έρευνα δικηγόροι ανήκαν ηλικιακά στην 20ετία 30 έως 50 ετών με επαγγελματική εμπειρία από 10 έως 30 χρόνια σε σχεδόν ισότιμα ποσοστά (64,6% και 62,8% αντίστοιχα). Από πλευράς φύλου, μεγαλύτερη ήταν η ανταπόκριση των γυναικών δικηγόρων.

5.2.2 Για τη σχέση των δικηγόρων με το διαδίκτυο

- Η έρευνα στο διαδίκτυο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της προετοιμασίας των δικηγόρων για τον χειρισμό των υποθέσεών τους.
- Η ικανότητά τους να αναζητούν πληροφορίες στο διαδίκτυο είναι σχεδόν αποκλειστικά προϊόν της δικής τους προσωπικής προσπάθειας με συνέπεια να αγνοούνται τεχνικές αναζήτησης.
- Η έρευνα απλώνεται σε όλο το φάσμα των πληροφοριών νομικού περιεχομένου με έμφαση στις δικαστικές αποφάσεις και τη νομοθεσία.
- Η βοήθεια κατά την έρευνα στο διαδίκτυο είναι σπάνια απαραίτητη παρά την έλλειψη εκπαίδευσης σε τεχνικές αναζήτησης.
- Αν και οι ηλεκτρονικές πηγές έχουν κερδίσει πολύ έδαφος στη συνείδηση των δικηγόρων, οι έντυπες πηγές εξακολουθούν να αποτελούν αξιόπιστη επιλογή για πολλούς.

5.2.3 Για τη σχέση των δικηγόρων με τις πηγές ανοικτής πρόσβασης & τις συνδρομητικές πηγές

- Πολύ λίγες πηγές ανοικτής πρόσβασης είναι γνωστές και χρησιμοποιούνται από τους δικηγόρους.

- Δεν αμφισβητείται η εγκυρότητα, αλλά οι δυνατότητές τους για επαρκή και επικαιροποιημένη πληροφορία και κυρίως ο σχεδιασμός των ιστότοπων των ανοικτών πηγών.
- Ο βαθμός ικανοποίησης των δικηγόρων από τις συνδρομητικές πηγές είναι υψηλός.
- Ο κύριος λόγος προβληματισμού των δικηγόρων όσον αφορά τις συνδρομητικές πηγές είναι το οικονομικό κόστος.
- Χωρίς να αμφισβητείται κατ' ουσίαν η αξιοπιστία των πηγών ανοικτής πρόσβασης, οι δικηγόροι έδειξαν ότι σαφώς εμπιστεύονται και προτιμούν περισσότερο τις συνδρομητικές πηγές.

5.2.4 Για το ρόλο των νομικών βιβλιοθηκών

- Η χρήση των υπηρεσιών μιας νομικής βιβλιοθήκης για την προετοιμασία των υποθέσεών τους δεν αποτελεί αναγκαία συνθήκη για σημαντικό ποσοστό των δικηγόρων.
- Κατά την έρευνα σε μια νομική βιβλιοθήκη, η κυρίαρχη τάση είναι να «βρίσκουν το δρόμο τους» προς την ζητούμενη πληροφορία χωρίς τη βοήθεια των υπαλλήλων της βιβλιοθήκης.
- Εν τούτοις, αναγνωρίζουν ότι ένας καλά οργανωμένος ιστότοπος της βιβλιοθήκης, εμπλουτισμένος με χρήσιμους υπερσυνδέσμους (links) καθώς και μια υπηρεσία άμεσης εξ' αποστάσεως υποστήριξης ενός βιβλιοθηκονόμου (ask a librarian) μπορεί να τους προσφέρει σημαντική βοήθεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συζήτηση-Συμπεράσματα-Μελλοντικές επεκτάσεις

6.1 Ανακεφαλαίωση

Ο σκοπός της έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο αυτής της εργασίας ήταν διπλός. Κατ' αρχήν να διαπιστώσει αν οι Έλληνες δικηγόροι γνωρίζουν τις πηγές νομικού περιεχομένου ανοικτής πρόσβασης και τις χρησιμοποιούν για τις ανάγκες του επαγγέλματός τους και κατ' δεύτερον, αν οι νομικές βιβλιοθήκες μπορούν να συμβάλλουν στο να γνωρίσουν οι

δικηγόροι και να αξιοποιήσουν για επαγγελματικούς σκοπούς τις υπάρχουσες ελεύθερα προσβάσιμες πηγές του διαδικτύου. Πάνω σε αυτή τη βάση κρίθηκε ότι, μέσα από τα ερευνητικά ερωτήματα, έπρεπε να εξεταστούν οι ικανότητες των δικηγόρων στη χρήση του διαδικτύου, το επίπεδο της ενημέρωσής τους για τις υπάρχουσες νομικές πηγές ανοικτής πρόσβασης, οι απόψεις τους για αυτές ξεχωριστά, αλλά και μέσα από τη σύγκρισή τους με τις συνδρομητικές πηγές και τέλος η σχέση τους με τις νομικές βιβλιοθήκες και οι δυνατότητες που υπάρχουν μέσα από αυτή τη σχέση οι δικηγόροι να «μυηθούν» πιο αποτελεσματικά στην έρευνα στο διαδίκτυο και τις εκεί υπάρχουσες ελεύθερα προσβάσιμες νομικές πληροφορίες.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος, ενώ ως ερευνητικό εργαλείο, ερωτηματολόγιο με 20 ερωτήσεις κλειστού τύπου που διανεμήθηκε ηλεκτρονικά και απαντήθηκε από 161 επαγγελματίες «μαχόμενους» δικηγόρους.

Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι δικηγόροι, παρά το γεγονός ότι χρησιμοποιούν σχεδόν πάντα το διαδίκτυο στην επαγγελματική τους καθημερινότητα, είναι πληροφοριακά «αυτοδίδακτοι» και αισθάνονται συχνά την ανάγκη βοήθειας κατά την αναζήτηση νομικών πληροφοριών στο διαδίκτυο. Αν και η γνώμη τους για τις ανοικτές πηγές νομικού περιεχομένου είναι θετική, λίγες από αυτές γνωρίζουν και ακόμα λιγότερες χρησιμοποιούν, επιδεικνύοντας σαφή προτίμηση προς τις συνδρομητικές πηγές. Ως προς το δεύτερο σκέλος, η έρευνα διαπίστωσε ότι οι δικηγόροι δεν επισκέπτονται απαραίτητα μια νομική βιβλιοθήκη για την προετοιμασία των υποθέσεων που χειρίζονται, και όταν το κάνουν, αισθάνονται αρκετά άνετα στο περιβάλλον της, ώστε συνήθως να μην αναζητούν τη βοήθεια των υπαλλήλων. Διαπιστώθηκε εν τούτοις ότι, μέσα από τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες και τον ιστότοπο μιας βιβλιοθήκης, είναι δυνατή και ευπρόσδεκτη η διασύνδεση των χρηστών της με τις ψηφιακές ανοικτές πηγές νομικής πληροφόρησης.

6.2 Συζήτηση - Συμπεράσματα

Σχετικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, τα ευρήματα φαίνεται να συμφωνούν με εκείνα των ερευνών που διεξήγαγε η Ένωση Αμερικανών Δικηγόρων (American Bar Association) το 2007, όπου διαπιστώθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων χρησιμοποιούσε το διαδίκτυο για νομική έρευνα (Gallacher, 2007). Όπως ήταν αναμενόμενο, η ισχυρή ανοδική τάση που καταγράφηκε τότε, σήμερα είναι καθιερωμένη πρακτική. Ομοίως, η πτωτική τάση στην προτίμηση των αμερικανών δικηγόρων στην έντυπη νομική πληροφορία, αποτυπώνεται και στην ελληνική πραγματικότητα. Ωστόσο, η έρευνα σε

έντυπο υλικό νομικού περιεχομένου φαίνεται ότι εξακολουθεί να είναι δημοφιλής και να αποτελεί επιλογή για σημαντικό ποσοστό των ελλήνων δικηγόρων όπως ακριβώς και των αμερικανών συναδέλφων τους.

Ένα ακόμα στοιχείο που ανέδειξε η παρούσα έρευνα είναι η έλλειψη πληροφοριακής παιδείας των ελλήνων δικηγόρων καθώς οι όποιες ικανότητές τους διαδικτυακής έρευνας οφείλονται σχεδόν αποκλειστικά στην προσωπική τους προσπάθεια. Η διαπίστωση αυτή είναι σύμφωνη με τα ευρήματα των ερευνών των Sanfrord N. Greenburg και Tom Gaylord στο Σικάγο που παρουσιάστηκαν το 2007 στο συνέδριο που διοργάνωσε το Chicago-Kent College of Law και αναφέρθηκε παραπάνω (Gallacher, 2007).

Τα ευρήματα που προέκυψαν από την εξέταση του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος εμφανίζονται να συμφωνούν στα βασικά τους σημεία με εκείνα των αντίστοιχων ερευνών στην Ινδία. Συγκεκριμένα, και στις δύο περιπτώσεις παρατηρείται χαμηλός βαθμός ικανοποίησης των δικηγόρων από τις ανοικτές πηγές αν και υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τα μειονεκτήματα και τη σειρά σπουδαιότητας με την οποία τα καταγράφουν. Οι Ινδοί δικηγόροι τις βρήκαν κατά κύριο λόγο φτωχές και δύσκολα προσβάσιμες (Bhardwaj, 2019), ενώ οι Έλληνες συνάδελφοί τους εντόπισαν την κακοτεχνία του ιστότοπου και κυρίως την κακή οργάνωση της πληροφορίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι η οργάνωση της πληροφορίας ήταν ο βασικός λόγος δυσαρέσκειας και των φοιτητών του Νομικού Πανεπιστημίου του Δελχί οι οποίοι όμως, σε αντίθεση με τα ευρήματα στο χώρο των Ελλήνων δικηγόρων, γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν σε μεγάλο βαθμό (70%) τις πηγές ανοικτής πρόσβασης (Bhardwaj & Margam, 2013). Καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία για την εκπαίδευση των Ινδών φοιτητών νομικής στην έρευνα, η εξοικείωσή τους με τις πηγές ανοικτής πρόσβασης μόνο κατά ένα μέρος μπορεί να αποδοθεί στην μεγαλύτερη τριβή της νεώτερης γενιάς με το διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες.

Σε αντίθεση όμως με τα ευρήματα των ερευνών στην Ινδία, παρά το σαφές προβάδισμα των συνδρομητικών πηγών στις προτιμήσεις τους και παρά τις όποιες αμφιβολίες και εμπόδια που εντοπίζουν στη χρήση των πηγών ανοικτής πρόσβασης, οι Έλληνες δικηγόροι δεν αμφισβητούν την αξιοπιστία των τελευταίων. Ως εκ τούτου, τα χαμηλά ποσοστά ικανοποίησης θα μπορούσαν, έως ένα βαθμό, να αποδοθούν στην έλλειψη γνωριμίας των δικηγόρων με τις πηγές ανοικτής πρόσβασης.

Με βάση τα ευρήματα του τρίτου ερευνητικού ερωτήματος, οι δικηγόροι σήμερα, σε μεγάλο ποσοστό, δεν είναι τακτικοί χρήστες των υπηρεσιών των νομικών βιβλιοθηκών, πλην όμως, φαίνεται ότι υπάρχει μεγάλο περιθώριο ανάπτυξης από τις νομικές βιβλιοθήκες νέων υπηρεσιών ευρύτερης, ταχύτερης και αποτελεσματικότερης υποστήριξης της νομικής

έρευνας. Στη σύγχρονη Κοινωνία της Πληροφορίας όπου το περιβάλλον διαρκώς μεταβάλλεται και ο όγκος της παραγόμενης πληροφορίας διαρκώς αυξάνεται, αυξάνεται και η ανάγκη η βιβλιοθήκη, ως ο εξ ορισμού συλλέκτης και διακινητής αυτής της πληροφορίας, να αναλάβει έναν πολυδιάστατο καινούργιο ρόλο που περιλαμβάνει την δημιουργία περιεχομένου και την εκπαίδευση των χρηστών της στη νέα πραγματικότητα. Ως εκ τούτου, η έρευνα κατέγραψε τη θετική διάθεση των ερωτώμενων δικηγόρων προς την κατεύθυνση αυτή.

Επιπλέον, ένας πολύ σημαντικός παράγοντας, το οικονομικό κόστος της πληροφορίας που επισημάνθηκε ως το βασικό μειονέκτημα των συνδρομητικών πηγών, βαραίνει τόσο τους δικηγόρους όσο και τις βιβλιοθήκες. Το γεγονός αυτό δίνει σημαντικό κίνητρο οι τελευταίες να στραφούν προς τις ανοικτές πηγές νομικού περιεχομένου και να συμπεριλάβουν στις υπηρεσίες τους τη διασύνδεση των δικηγόρων με τέτοιες πηγές.

Υπό το πρίσμα των παραπάνω, τα ευρήματα της έρευνας αυτής φαίνεται να συμφωνούν με τις επισημάνσεις του Danner (2016) και τα συμπεράσματα στο Chinese and American Forum on Legal Information το 2017 (Han, Ma & Luo, 2018), ότι οι οικονομικές και τεχνολογικές συνθήκες ευνοούν τη στροφή προς την ανοικτή πρόσβαση, η οποία φαίνεται να κερδίζει διαρκώς έδαφος.

6.3 Αξιοποίηση των ευρημάτων

Η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια ευελπιστεί να ενημερώσει, να διαφωτίσει, να προβληματίσει και στην καλύτερη περίπτωση, να εμπνεύσει την αξιοποίηση των ευρημάτων της από φορείς, οργανισμούς και ιδρύματα που εμπλέκονται με το ευρύτερο ερευνητικό της αντικείμενο. Ενδεικτικά, θα μπορούσε να αποτελέσει την αφορμή, ώστε:

- Οι δικηγορικοί σύλλογοι να διοργανώσουν σεμινάρια πληροφοριακής επιμόρφωσης των δικηγόρων και εκπαίδευσής τους σε τεχνικές αναζήτησης νομικών πληροφοριών.
- Οι Νομικές Σχολές να εισάγουν σχετικό μαθήματος στο πρόγραμμά τους έτσι ώστε οι μελλοντικοί δικηγόροι και νομικοί επιστήμονες να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες στη νομική έρευνα.
- Οι υπηρεσίες των νομικών βιβλιοθηκών να αναβαθμιστούν και εκσυγχρονιστούν, ώστε να υποστηρίξουν με τον καλύτερο τρόπο τους δικηγόρους στο απαιτητικό σε πληροφορίες έργο τους.

- Να αξιοποιηθούν σε κάθε παραπάνω περίπτωση οι γνώσεις, η εμπειρία και οι δεξιότητες των νομικών βιβλιοθηκονόμων προς όφελος των επαγγελματικών αναγκών του νομικού κόσμου.
- Να γίνει αντιληπτή η επιστημονική, ηθική, επαγγελματική και οικονομική σημασία της ελεύθερης πρόσβασης σε ψηφιακό επιστημονικό περιεχόμενο και να αποτελέσει έμπνευση για υποστήριξη, ενίσχυση και διάδοση του κινήματος της ανοικτής πρόσβασης στην Ελλάδα.
- Να αξιοποιηθεί η προηγούμενη εμπειρία και τα παραδείγματα από παγκόσμιες προσπάθειες και πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση της ανοικτής πρόσβασης, όπως αυτή παρουσιάστηκε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας. Τα παραδείγματα αυτά, προσαρμοσμένα στην ελληνική πραγματικότητα, μπορούν να καλύψουν ανάγκες σε νομική πληροφορία και να υποστηρίξουν σημαντικά το δικηγορικό έργο.

6.4 Μελλοντικές επεκτάσεις της έρευνας

Η έρευνα αυτή είναι μια πρώτη προσπάθεια προσέγγισης του θέματος της ανοικτής πρόσβασης σε νομικό ψηφιακό περιεχόμενο στην Ελλάδα. Οι διαπιστώσεις, αναλύσεις και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε αφορούν ένα μικρό, περιορισμένο δείγμα επαγγελματιών δικηγόρων. Μια περαιτέρω έρευνα του θέματος σε μεγαλύτερο πληθυσμό και δείγμα, με περισσότερα, ευρύτερα ή πιο εξειδικευμένα ερευνητικά ερωτήματα και μεταβλητές είναι βέβαιο ότι θα έδινε μια σαφέστερη και πληρέστερη εικόνα.

Επιπλέον, θα ήταν σκόπιμο να συμπεριληφθούν στον ερευνητικό σχεδιασμό και τα εργαλεία της ποιοτικής έρευνας και πιο συγκεκριμένα οι προσωπικές συνεντεύξεις σε βάθος, ώστε να αναδειχθούν περισσότερο οι απόψεις των συμμετεχόντων και να γίνει λεπτομερέστερος έλεγχος, αξιολόγηση και κατανόηση των ευρημάτων.

Ολοκληρώνοντας, όπως έχει ήδη τονιστεί, η ανοικτή πρόσβαση στη νομική πληροφορία δεν αφορά μόνο τους δικηγόρους, αλλά το σύνολο του νομικού κόσμου, στον οποίο περιλαμβάνονται οι φοιτητές των νομικών σχολών, ο νομικός ακαδημαϊκός χώρος, δικαστές, συμβολαιογράφοι, δικαστικοί επιμελητές κ.ά. Εδώ πιθανόν να υπάρχει ένα πεδίο ενδιαφέροντος για τον μελλοντικό ερευνητή να μελετήσει την ανοικτή πρόσβαση σε νομικό ψηφιακό περιεχόμενο από μια γενικότερη οπτική που να περιλαμβάνει όλους τους ενδιαφερόμενους κλάδους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ali, H., Tuyo, O., & Mohammed, S. (2018). Availability and Access to Legal Information Resources in Law Libraries in the Electronic Era. *Library and Information Science Digest*, 11(1), 21-23.
- Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Bhardwaj, R. K. (2019). Development of online legal information system: Lawyers' perceptions. *DESIDOC Journal of Library and Information Technology*, 39(2), 131–139. doi: 10.14429/djlit.39.2.13860
- Bhardwaj, R. K., & Margam, M. (2013). Open access legal information Sources and their use by students of National Law University. *Annals of Library and Information Studies*, 60, 314-319. Retrieved September 19, 2019 from file:///C:/Users/acer/Downloads/ALIS604314-319.pdf
- Danner, R. A. (2011). Defining international law librarianship in an age of multiplicity, knowledge, and open access to law. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.1945215
- Donovan, J. M., Watson, C. A., & Osborne, C. (2015). The Open Access Advantage for American Law Reviews. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.2506913
- Gallacher, I. (2007). "Aux Armes, Citoyens!:" Time for Law Schools to Lead the Movement for Free and Open Access to the Law. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.1032897
- Georgiou, P., & Papadatou, F. (2010). Open Access in Greece. In L. Anglada, E. Abadal (Eds.) *Open Access in Southern European Countries*, (pp. 39–60). Madrid: FECYT. Retrieved December 17, 2020 from http://eprints.rclis.org/15138/1/OASouthern_Vweb.pdf
- Greenleaf, G., Mowbray, A., & Chung, P. (2012). The Meaning of "Free Access to Legal Information": A Twenty Year Evolution. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.2158868
- Han, N., Ma, E., & Luo, W. (2018). Chinese and American Forum on Legal Information and Law Libraries: Highlights from Hangzhou. *Faculty Scholarship*, 134. Retrieved September 19, 2019 from <https://digitalcommons.csp.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1134&context=lawfaculty>
- Lampoltshammer, T. J., Guadamuz, A., Wass, C., & Heistracher, T. (2017). Openlaws. eu: Open justice in Europe through open access to legal information. In *Achieving open justice through citizen participation and transparency* (pp. 173-190). IGI Global. doi: 10.4018/978-1-5225-0717-8.ch009

- Makri, S., Blandford, A., & Cox, A. L. (2008). Investigating the information-seeking behaviour of academic lawyers: From Ellis's model to design. *Information Processing and Management*, 44(2), 613–634. doi: 10.1016/j.ipm.2007.05.001
- Ramasamy, K., Padma, P., & Helan Ranjitham, C. (2018). Use of legal information sources and services by the undergraduate students of government law college, Coimbatore, Tamilnadu State, India: a study. *Library Philosophy and Practice*. Retrived September 19, 2019 from <https://core.ac.uk/download/pdf/188129644.pdf>
- Stallman, R. (2020). *Why Open Source misses the point of Free Software*. Retrived December 12, 2020 from <https://www.gnu.org/philosophy/open-source-misses-the-point.html>
- Suber, P. (2015). *Open Access Overview*. Retrived October 28, 2020 from <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>
- World International Property Organisation. (n.d.). *World International Property Organisation: Terms of use*. Retrieved December 11, 2020, from <https://www.wipo.int/tools/en/disclaim.html#>
- Yap, S. A. (2017). Equal access to online legal information through democratisation of technology: a myth? In M. Poblet, P. Casanovas, & E. Plaza (Eds.), *Linked Democracy: Artificial Intelligence for democratic innovation*. IJCAI 2017 Workshop, Melbourne (pp. 106–117). Retrieved December 10, 2020 from <https://core.ac.uk/download/pdf/156906462.pdf>
- Γεωργίου, Π., & Παπαδάτου, Φ. (2007). *Ψηφιακό Ελληνικό Περιεχόμενο και ανοικτή πρόσβαση*. Ανακοίνωση στο 16ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Πειραιάς. Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου, 2020 από: https://nemertes.library.upatras.gr/jsui/bitstream/10889/2639/8/Publication_Georgiou-Papadatou%5B2007%5D.pdf
- Γιαννόπουλος, Γ. (2018). *Εισαγωγή στη νομική πληροφορική: μια πρώτη προσέγγιση της σχέσης δικαίου και νέων τεχνολογιών*. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη.
- Ιγγλεζάκης, Ι. (2012). *Νομική πληροφορική: η εφαρμογή των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στη νομική πράξη*. Εκδόσεις Σάκκουλας Α.Ε.
- Καλλινίκου, Δ., & Στρακαντούνα, Β. (2006). Δημόσιος τομέας και διαχείριση ανοικτής πρόσβασης. Στο Γ. Τσάκωνας (Επιμ.) *Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες και Κοινωνίες των Πολιτών : δημιουργώντας δεσμούς γνώσης, δημοκρατίας και πολιτισμού στο ψηφιακό περιβάλλον*. 15ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (σελ. 292–301). Πάτρα: Βιβλιοθήκη & Υπηρεσία Πληροφόρησης, Πανεπιστήμιο Πατρών. Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου, 2019 από: [50](https://www.openbook.gr/15o-panellinio-synedrio-</p>
</div>
<div data-bbox=)

akadimaikwn-vivliothikwn/

- Κουλούρης, Α. (2007). *Πολιτικές πρόσβασης και διάθεσης του ψηφιακού περιεχομένου βιβλιοθηκών* (Διδακτορική διατριβή). Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/15039>
- Κουλούρης, Α. (2015α). Ανοιχτά δεδομένα και πολιτικές πρόσβασης στο ψηφιακό περιεχόμενο. Στο Κυριάκη-Μάνεση, Δ., Κουλούρης Α. *Διαχείριση Ψηφιακού Περιεχομένου*. [Ηλεκτρονικό βιβλίο] (σελ. 209–241). Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2502>
- Κουλούρης, Α. (2015β). Ροές εργασιών ψηφιακής βιβλιοθήκης. Στο Κυριάκη-Μάνεση, Δ., Κουλούρης Α. *Διαχείριση ψηφιακού περιεχομένου*. [Ηλεκτρονικό βιβλίο] (σελ. 165–208). Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2501>
- Κυριάκη-Μάνεση, Δ. (2015α). Δομές Οργάνωσης Ψηφιακού Περιεχομένου. Στο Κυριάκη-Μάνεση, Δ., Κουλούρης Α. *Διαχείριση Ψηφιακού Περιεχομένου*. [Ηλεκτρονικό βιβλίο] (σελ. 28–60). Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2498>
- Κυριάκη-Μάνεση, Δ. (2015β). Μεταδεδομένα. Στο Κυριάκη-Μάνεση, Δ., Κουλούρης Α. *Διαχείριση Ψηφιακού Περιεχομένου*. [Ηλεκτρονικό βιβλίο] (σελ. 61-128). Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2499>
- Κυριάκη-Μάνεση, Δ., & Κουλούρης, Α. (2010). *Πολιτική Πληροφόρησης* [Πανεπιστημιακές σημειώσεις]. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Χειμερινό εξάμηνο 2017-2018. Αιγάλεω.
- Ομάδα Εργασίας για το Ανοιχτό Λογισμικό και τα Ανοιχτά Πρότυπα. (n.d.). *Το ελεύθερο λογισμικό συμφέρει!* Ανακτήθηκε 11 Δεκεμβρίου, 2020 από <https://opensource.ellak.gr/ine-elefthero-ke-simferi/>
- Στρακαντούνα, Β. (n.d.). *Πολιτική πληροφόρησης* [Powerpoint slides]. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Χειμερινό εξάμηνο 2017-2018. Αιγάλεω.
- Τσώλης, Δ. (2016). Πνευματική Ιδιοκτησία και Κοινωνία της Πληροφορίας. Στο Τσώλης Δ. *Προστασία και Διαχείριση της Πνευματικής Ιδιοκτησίας Ψηφιακού Περιεχομένου στο Διαδίκτυο και τα Σύγχρονα Δίκτυα*. [Ηλεκτρονικό βιβλίο] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (σελ. 1-38). Διαθέσιμο στο:

<https://repository.kallipos.gr/handle/11419/6484>

Χριστοδούλου, Κ. (2018). *Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας*. Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη.

Νόμοι & Οδηγίες ΕΕ

Νόμος 2557/1997 (ΦΕΚ 271/Α/2-12-1997): Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης.

Νόμος 2121/1993 (ΦΕΚ 25/Α/4-3-1993): Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα.

Νόμος 1566/1985 (ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985): Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις.

Νόμος 3149/2003 (ΦΕΚ 141/Α/10-6-2003): Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας, Δημόσιες Βιβλιοθήκες και άλλες διατάξεις.

Νόμος 3861/2010 (ΦΕΚ 112/Α/13-7-2010): Ενίσχυση της διαφάνειας με την υποχρεωτική ανάρτηση νόμων και πράξεων των κυβερνητικών, διοικητικών και αυτοδιοικητικών οργάνων στο διαδίκτυο "Πρόγραμμα Διαύγεια" και άλλες διατάξεις.

Οδηγία (ΕΕ) 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/ΕΚ και 2001/29/ΕΚ.

Οδηγία 2006/116/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, για τη διάρκεια προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενικών δικαιωμάτων (κωδικοποίηση).

Πηγές του διαδικτύου

1. <http://www.falm.info/declaration/>
2. <https://assets.hcch.net/docs/d9c58909-e39e-45b1-aa82-a9b13a00ad19.pdf>
3. <http://www.fatlm.org/>
4. <http://www.openaccess.gr/el/oa-about>
5. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>
6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l26032&from=SV>
7. <https://cyber.harvard.edu/publications/durhamstatement/faq>
8. <https://arxiv.org/>
9. <https://cds.cern.ch/collection/CERN%20Preprints?ln=el>
10. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>

11. <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>
12. <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>
13. <https://www.doaj.org/>
14. <https://v2.sherpa.ac.uk/opendoar/>
15. <http://roar.eprints.org/>
16. <https://www.oclc.org/en/home.html?redirect=true>
17. <https://www.worldcat.org/>
18. <https://www.tuc.gr/index.php?id=8357>
19. <https://v2.sherpa.ac.uk/romeo/>
20. <http://www.eie.gr/>
21. <http://www.ekt.gr/el/about>
22. <https://eskep.ekt.gr/>
23. <https://www.didaktorika.gr/eadd/>
24. <https://www.openarchives.gr/>
25. <https://www.heal-link.gr/>
26. https://opac.seab.gr/*gre
27. <http://artemis.cslab.ece.ntua.gr:8080/jspui/>
28. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-INIT/el/pdf>
29. <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/tin-anoikti-prosvasi-se-ola-ta-epistimonika-arthra-apo-2020-proothei-i-eyropaiki-enosi>
30. https://www.americanbar.org/products/ecd/ebk/385494836/?sc_cid=2680176PDF-PR
31. <http://argo.ekt.gr/>
32. <https://repository.kallipos.gr/>
33. <http://www.et.gr/index.php/anazitiseis>
34. <https://cyber.harvard.edu/publications/durhamstatement>

Συνομογραφίες

ACP (Article Processing Charges)
 AustLII (Australasian Legal Information Institute)
 BAILII (British And Irish Legal Information Institute)
 BOLD (Big Open Legal Data)
 CanLII (Canadian Legal Information Institute)
 CC (Creative Commons)
 IGO (Intergovernmental Organizations)
 DOAJ (Directory of Open Access Journals)
 FALM (Free Access to Law Movement)
 HEAL-Link (Hellenic Academic Libraries Link)
 LII (Legal Information Institute)

OAI-PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting)
OCLC (Online Computer Library Center πρώην Ohio College Library Center)
OPAC (Online Public Access Catalog)
OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories)
ROAR (Registry of Open Access Repositories)
WIPO (World International Property Organization)

ΑΒΕΚΤ (Αυτοματισμός Βιβλιοθηκών Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης)
ΕΑΔΔ (Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών)
ΕΕ (Ευρωπαϊκή Ένωση)
ΕΙΕ (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)
ΕΚΤ (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης)
ΕΛ/ΛΑΚ (Ελεύθερο Λογισμικό/Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα)
ΕΣΚΕΠ (Εθνικός Συλλογικός Κατάλογος Επιστημονικών Περιοδικών)
ΜΜΕ (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης)
ΠΟΔΙ (Παγκόσμιος Οργανισμός Διανοητικής Ιδιοκτησίας)

Παράρτημα

Συνοδευτικό κείμενο

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Η έρευνα αυτή ασχολείται με την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση των Δικηγόρων μέσω του διαδικτύου σε νομικό ψηφιακό περιεχόμενο (νομοθεσία, νομολογία, αρθρογραφία, συγγράμματα). Ανοικτή (open access) χαρακτηρίζεται η διαδικτυακή πρόσβαση σε ψηφιακό ακαδημαϊκό και επιστημονικό περιεχόμενο όταν είναι ελεύθερη, άμεση, διαρκής και απαλλαγμένη από τέλη και τους περισσότερους περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων.

Η έρευνα διεξάγεται στο πλαίσιο της πτυχιακής μου εργασίας στο Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και τελεί υπό την επίβλεψη του επίκουρου καθηγητή κ. Αλέξανδρου Κουλούρη.

Η συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική και ανώνυμη, ενώ η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα διαρκέσει περίπου από 5 έως 10 λεπτά. Δεν θα σας ζητηθούν στοιχεία που σας ταυτοποιούν προσωπικά και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα συμβάλουν στην αποτύπωση της εικόνας της σχέσης των Δικηγόρων με τις πηγές νομικού περιεχομένου του διαδικτύου.

Σας ευχαριστώ θερμά για την συνεργασία και την συμμετοχή σας.

Με εκτίμηση,

Κωνσταντίνα Βασιλείου

Δικηγόρος

Εάν επιθυμείτε να ενημερωθείτε για τα αποτελέσματα της έρευνας, μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στη διεύθυνση: vasskonst@gmail.com. Η πτυχιακή εργασία μετά την ολοκλήρωσή της θα ανέβει στο αποθετήριο του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής "Πολυνόη" (<https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/>).

Ερωτηματολόγιο

Ενότητα 1

1. Φύλλο
  - Γυναίκα
  - Άνδρας

2. Ηλικία
  - Έως 30 ετών
  - 31-40 ετών
  - 41-50 ετών
  - 51-60 ετών
  - Άνω των 61 ετών

3. Χρόνια άσκησης δικηγορίας
  - Έως 10 χρόνια
  - 11 - 20 χρόνια
  - 21 - 30 χρόνια
  - Περισσότερα από 30 χρόνια

Ενότητα 2

4. Πόσο συχνά αναζητάτε στο διαδίκτυο πληροφορίες για υποθέσεις που χειρίζεστε;
  - Σπάνια
  - Συχνά
  - Πολύ συχνά
  - Πάντα

5. Η ικανότητά σας να ερευνάτε στο διαδίκτυο αποκτήθηκε (έχετε τη δυνατότητα περισσότερων επιλογών)
  - με προσωπική ενασχόληση και εμπειρία

- μέσω ειδικού μαθήματος στο Πανεπιστήμιο
- μετά από επιμόρφωση από ιδιωτικό φορέα
- μετά από επιμόρφωση στον δικηγορικό σύλλογο
- με βοήθεια τρίτου προσώπου (π.χ. φίλου, συναδέλφου)

6. Συνήθως στο διαδίκτυο ψάχνετε για...

(έχετε τη δυνατότητα περισσότερων επιλογών)

- Νόμους και άλλες γραπτές πηγές δικαίου
- Δικαστικές αποφάσεις
- Νομικά άρθρα
- Γνώμες και εμπειρία συναδέλφων
- Ειδησεογραφία με πληροφορίες νομικού ενδιαφέροντος
- Νομικά συγγράμματα

7. Πόσο συχνά χρειάζεστε βοήθεια όταν αναζητάτε νομικές πληροφορίες στο διαδίκτυο;

- Πολύ συχνά
- Συχνά
- Σπάνια
- Ποτέ

8. Ποιές από τις παρακάτω δυσκολίες αντιμετωπίζετε κατά την έρευνα στο διαδίκτυο;

(έχετε τη δυνατότητα περισσότερων επιλογών)

- Έλλειψη βοήθειας ή ασαφείς οδηγίες περιήγησης στον ιστότοπο
- Μη λειτουργικός σχεδιασμός του ιστότοπου
- Έλλειψη εκπαίδευσης στη χρήση της τεχνολογίας της πληροφορίας
- Έλλειψη χρόνου
- Χαμηλές ταχύτητες του διαδικτύου
- Προϋπόθεση δημιουργίας λογαριασμού (εγγραφή)

9. Γνωρίζετε τι είναι οι τελεστές Boolean;

- Ναι
- Όχι

10. Μεταξύ δύο αξιόπιστων πηγών, μιας έντυπης και μιας ηλεκτρονικής, ποια θα προτιμούσατε;

- Την έντυπη
- Την ηλεκτρονική

Ενότητα 3

11. Για καθεμία από τις παρακάτω πηγές επιλέξτε τη συνθήκη που ισχύει

	Δεν γνωρίζω την πηγή	Έχω ακούσει για την πηγή	Έχω επισκεφτεί την πηγή	Έχω χρησιμοποιήσει την πηγή
Ιστότοπος Εθνικού Τυπογραφείου				
Ιστότοποι Ελληνικών Δικαστηρίων				
Ιστότοποι Βιβλιοθηκών Ελληνικών Πανεπιστημίων				
Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών				
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη - Αποθετήριο «Κάλλιπος»				
Διαδικτυακή Πύλη				

«η Αργώ»				
Διαδικτυακή Πύλη «OpenArchives.gr»				
Εθνικός Συλλογικός Κατάλογος Επιστημονικών Περιοδικών				

12. Πόσο ικανοποιημένος/η μείνατε από τη γνωριμία ή τη χρήση των παραπάνω πηγών;
(επιλέξτε τη συνθήκη που ισχύει για καθεμία από τις πηγές)

	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου	Δεν γνωρίζω την πηγή
Ιστότοπος Εθνικού Τυπογραφείου					
Ιστότοποι Ελληνικών Δικαστηρίων					
Ιστότοποι Βιβλιοθηκών Ελληνικών Πανεπιστημίων					
Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών					
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη -					

Αποθετήριο «Κάλλιπος»					
Διαδικτυακή Πύλη «η Αργώ»					
Διαδικτυακή Πύλη «OpenArchives.gr»					
Εθνικός Συλλογικός Κατάλογος Επιστημονικών Περιοδικών					

13. Επιλέξτε τα μειονεκτήματα που τυχόν εντοπίσατε σε όσες από τις παραπάνω πηγές έχετε επισκεφτεί

(έχετε τη δυνατότητα περισσότερων επιλογών)

- Ανεπαρκής πληροφόρηση
- Μη επικαιροποιημένη πληροφόρηση
- Πληροφόρηση αμφίβολης εγκυρότητας
- Όχι καλή οργάνωση της πληροφορίας
- Μη λειτουργικός σχεδιασμός του ιστότοπου
- Προβληματική επικοινωνία του χρήστη με το σύστημα (κακή διεπαφή)
- Προσωρινός χαρακτήρας της ψηφιακής πληροφορίας
- Έλλειψη βοήθειας ή ασαφείς οδηγίες περιήγησης στον ιστότοπο
- Κάλυψη των αναγκών μου σε πληροφόρηση από τις συνδρομητικές πηγές
- Δεν εντόπισα μειονεκτήματα

14. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε συνδρομητικές ηλεκτρονικές πηγές (π.χ. Ισοκράτης, nomos, nbonline, Νομοπαίδεια)

- Πάντα
- Πολύ συχνά
- Συχνά
- Σπάνια

15. Πόσο ικανοποιημένος/η αισθάνεστε από τη χρήση των συνδρομητικών πηγών;
(βαθμολογήστε την εμπειρία σας συνολικά)

Καθόλου ικανοποιημένος/η	1	2	3	4	5	Πολύ ικανοποιημένος/η
-----------------------------	---	---	---	---	---	--------------------------

16. Κατά τη γνώμη σας ποιά από τα παρακάτω είναι τα μειονεκτήματα των συνδρομητικών πηγών;
(από την εμπειρία σας συνολικά)

- Οικονομικό κόστος
- Μη δυνατότητα πρόσβασης μετά τη λήξη της συνδρομής
- Ανεπαρκής πληροφόρηση
- Μη επικαιροποιημένη πληροφόρηση
- Πληροφόρηση αμφίβολης εγκυρότητας
- Όχι καλή οργάνωση της πληροφορίας
- Μη λειτουργικός σχεδιασμός του ιστότοπου
- Προβληματική επικοινωνία του χρήστη με το σύστημα (κακή διεπαφή)
- Έλλειψη βοήθειας ή ασαφείς οδηγίες περιήγησης στον ιστότοπο
- Δεν υπάρχουν μειονεκτήματα

17. Σε τι βαθμό θεωρείτε αξιόπιστες τις παρακάτω πηγές;
(έχετε τη δυνατότητα μόνο μίας επιλογής για κάθε είδος πηγής)

	Πολύ αξιόπιστες	Αρκετά αξιόπιστες	Λίγο αξιόπιστες	Καθόλου αξιόπιστες
Ελεύθερα προσβάσιμες πηγές				

του διαδικτύου				
Συνδρομητικές ηλεκτρονικές πηγές				

Ενότητα 4

18. Πόσο συχνά αναζητάτε πληροφορίες για τις υποθέσεις σας σε μια νομική βιβλιοθήκη (Συλλόγου, Νομικής Σχολής ή άλλου Οργανισμού);

- Πάντα
- Πολύ συχνά
- Συχνά
- Σπάνια
- Ποτέ

19. Πόσο συχνά ζητάτε τη βοήθεια των υπαλλήλων της βιβλιοθήκης για το θέμα που ερευνάτε;

- Πάντα
- Πολύ συχνά
- Συχνά
- Σπάνια
- Ποτέ

20. Κατά τη γνώμη σας με ποιούς από τους παρακάτω τρόπους θα μπορούσε μια βιβλιοθήκη να συμβάλλει, ώστε να βελτιώσετε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στο διαδίκτυο;

(έχετε τη δυνατότητα περισσότερων επιλογών)

- Εκπαίδευση στις τεχνικές αναζήτησης με έντυπο υλικό (π.χ. φυλλάδια)
- Εκπαίδευση στις τεχνικές αναζήτησης με ηλεκτρονικό υλικό (π.χ. video, power point, κείμενα)
- Διασύνδεση με πηγές νομικής πληροφόρησης (links) μέσω του ιστότοπου της βιβλιοθήκης

- Υπηρεσία άμεσης ηλεκτρονικής ή/και τηλεφωνικής επικοινωνίας με έναν βιβλιοθηκονόμο (ask a librarian)
- Διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων (δια ζώσης ή εξ' αποστάσεως)

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας!